

Szemelvények az orosházi önéletíró parasztek munkáiból

NAGY GYULA

Az Orosházi Múzeum mőhelyében ismét rangos munka folyik: hat parasztember és két parasztaaszony írja irányítással az önéletírását. Szerke az országban már sok helyen készült önéletírás, néhány remek könyv is tanúskodik erről. Mi a jelentősége az orosházi önéletíróknak? Az, hogy itt egy csoport írja az élete folyását. Irányításuk közben sok olyan gyakorlati tapasztalatra tettem szert, amely alkalmas arra, hogy szélesebb körben is felhasználják.

Bábáskodásomról a Honismeret hasábjain „Az orosházi önéletíró parasztek irányításának praktikái” címmel számoltam be. Néprajzos vagyok. Módszeremhez tartozik, hogy gyűjtésemet, publikációmát felolvasom, kezébe adom adatközlőimnek s megjegyzéseiket, javaslatáikat figyelembe veszem. Legutóbbi könyvem (Parasztelet a Vásárhelyi-pusztán, Békés megyei Múzeumok Közleményei:4) kéziratát 11 paraszttal elolvastattam és sok értékes kiegészítést kaptam tőlük. Tanácsukra számos helyen árnyaltabban, még pontosabban fogalmaztam. A fenti életmód-monográfiám megjelenése után a parasztlektorjaim rendre önéletírókká váltak. Ez akkor válik könnyen érthetővé, ha elmondom azt, hogy a parasztlektorokkal hosszú éveken keresztül együtt dolgoztam, megismertük és megszerettük egymást.

Ezek után egy nagyon izgalmás feladat várt rám: a kis csoport irányítása. Az írási vágyukat állandóan ébrentartottam: elláttam őket megjelent életrajz-könyvekkel. Amikor aztán már tetőfokra hágott írási kedvük: összeállítottam velük az életútjuk főbb állomásait, önéletírásuk fejezeteit. Majd a segítségem legfontosabb része, a folyamatos írás elindítása következett. Ezt nagyon szemléletes, nagyon célravezető példával világítottam meg. Ennek eredményeként ma már olyan folyamatosan, gátlásmentesen fogalmaznak, mint ahogyan beszélnek. S ez nagyon nagy dolog! Lelkükre kötöttem, hogy életük folyásának a leírásába szőjjék bele a környezetük szokásait, néprajzát is s így alkotásuk a néprajztudományt is gazdagítja.

Észrevettem, hogy írásuk felolvasása a nyilvánosság előtt nagyban fokozza írási kedvüket, azért sokféle lehetőséget biztosítottam a szereplésükre. Évenként egy-egy nagyszabású néprajzi est keretében mindig szerepel 3—4 önéletíró paraszt. Minden évben legalább két, szűkebbkörű, szakmai felolvasódelutánt rendezünk, ahol minden önéletíró bő részleteket olvas fel munkájából. A meghívott szakemberek pedig tanáccsal látják el őket. Már több újságíró látogatta meg kis csoportunkat. Nagy reményeket fűzök a különböző folyóiratokban való szereplésünköz is. Ezeken kívül 1977-ben két jelentős tanácskozáson mutatkoztunk be nagy sikerrel: június 20-án a Kőszegi Önkéntes és Nyelvjárásí Gyűjtők Országos Találkozóján, valamint október 11-én a Szentesi Hetek alkalmával rendezett Tudományos Honismereti Tanácskozáson.

Röviden ismertetem szerkesztői munkámat. Előljárójában bemutatom az ön-életíró. Azután közlöm a kiválasztott szemelvényt. Igyekeztem egy hosszabb, ön-álló részt kiválasztani. Miután még csak két éve dolgoznak, általában az életük leírásával még csak a legénykorukig jutottak el. Ezért aztán életük első harmadáról szólhatnak a kiválasztott szemelvények. A szöveget érintetlenül hagytam, csak a nyil-
vanvaló helyesírási hibákat javítottam ki.

Az önéletírók 2—3 év múlva fejezik be munkájukat. Munkájuk színvonalát ismerve biztosra veszem, hogy nagy nyeresége lesz mind a helytörténetnek, mind a néprajznak. Bizonyos, hogy idők folyamán jó néhány önéletírás könyvalakban is megjelenik majd.

Ujj Istvánné Németh Julianna

Orosházán született 1897-ben tősgyökeres orosházi családból. Ősei Orosháza alapításakor jöttek Zombárról. A nagybibliába a leszármazást beírták és firól-fire hagyták. Orosházán járt iskolába, utána a Vásárhelyi-pusztán a Tatársánci-dűlőben levő tanyájukon nevelkedett. Sokat olvasó családban nőtt fel. 1918-ban az Ujj-családba került s az apácai határban levő tanyán gazdálkodtak. Rövidesen házat építettek Orosházán. Az orosházi Evangélikus Nőegylet lelkes tagja és az Orosházi Kisbirtokosok Nőszövetségének elnöke volt. Egy ideig Iskolai Szülői Munkaközösség elnöke is volt.

Gyógyító nagyszülém

Még hatéves korában teljes árvaságra jutott. Egy rettenetes kolera-járvány elvitte apját, anyját, egy 14 éves lánytestvérét és két fiútestvérét két nap alatt. A kis Juliska egyedül volt öt halott-szeretteivel, sírt-sírt, így szokta elmondani a történetét az ő családjának. Én sajnos csak így ismerem az én drága nagyszülémet, hallásból, mert amikor ő meghalt, én egy éves voltam. Az én drága jó anyámtól, a tőle emlegetett történetekből, elmondásokból emlékszem rá. És hogy ne feledjük, azért írom le,

Mikor a halottas emberek megjelentek a hullákat összeszedni, volt közöttük egy érzőszívű ember. Kérde a síró kis Julikát, hogy van-e valaki rokona? De a Julika ezt nem tudta. Ekkor a bácsi mondta: majd érted jövök és elvezetlek egy jó nénihez, aki szereti a kis árvákat. Még aznap este vissza is ment érte. Összeszedték a kis ruháját, cipőjét, egy batyuba kötötték és elindultak az öreg Kata nénihez. Kata néni tanyán lakott, de nem messze Orosházától. Ez a néni volt talán 70 éves is.

Ez a Kata néni úgy ismerte a gyógyfüvet, virágot, fát, mint most egy botanikus. De ismerte a betegégeket is, mert volt egy katonaoorvos rokona, attól sokszor kért tanácsot is. Kata néni helyre tudta igazítani a kificamodott kart, vagy testrészt. Ő volt a tanyák betegeinek gyógyítója. Minden gyógyfüvet, vagy virágot először saját magán próbált ki és azután bátran adta a betegnek.

Mikor megérkeztek, azt kérdezte a kis Julikától, hogy szoktál-e félni? Hát ha megijesztenek, akkor igen. Most féltél-e halott szüleidtől? Itt már sírva mondta, hogy tőlük nem félttem, csak én nagyon sírtam, mert láttam, hogy már nem élnek. Legjobban édesszülémet, meg a kisöcsémet Gyurikát, vagy mind-mind siratom! Mi lesz énvelem? Ez a bácsi azt mondta, hogy Kata néni egy jólélek. Ugy-e nem kerget el? Szeret engem, egy kis tudatlant, egy szomorú kis árvát? — Ha szótfogadsz! Én szótfogadok és jó leszek! Ha nagy leszek, dolgozok, csak legyen valaki, aki beszél velem.

Újra otthont találtam!

Ekkor Kata néni levetkőztetett, valami füvet, vagy levelet főzött, azt beleöntötte a teknőbe, abban megfürösztött. Azután a kis ingem, meg a többi ruhámat is kivitte és megfüstölte valamivel. De olyan jószagú füst volt ám az! És így adta rám. Megvacsoráztunk: aludttejet, pirított kenyérrel, majd lefektetett. Én elaludtam másnap reggelig. Kata néni már fönt volt, a jószagot etette. Mikor meglátott, gyorsan be kellett menni. Nem volt szabad kint pisilni, hanem bent egy bilibe. Ezt a néni megnézte és bele is dobott valamit. Akkor örömmel mondta, hogy most már talán te is megmaradsz, mert a járvány is alább hagyott. Így aztán én csakugyan meg is maradtam. Ennek Kata néni is nagyon örült és nagyon szeretett. Olyan jó volt hozzám. Mindig mesélt nekem, hogy felejtsem szomorú bánatomat.

Tanulás

Lassan megszoktam az árvaságot. Hiába kértem a jó Istent, hogy adja vissza az én drága szüleimet, vagy vegye el az én életem is. Sírtam és sírtam! Majd Kata néni az ölébe ültetett és magyarázta nekem, hogy a nagyon jó Isten azért őrizett meg a haláltól, mert rám még szükség van az életben. Azért csak tanulj meg mindent, amit csak lehet! Látod én is tanulok, pedig már én öreg vagyok, túl a 70 éven. De ha már a sors így rendelte, hogy téged hozzám vezetett, hát én hálát adok Istennek és úgy teszek, ahogy egy jó nagymama: én téged megtanítlak amire csak tudlak!

Először is már hat éves vagy. Itt iskola nincs. Hát amit én tudok az írásból, azt veled is megtanítom. Azután megtanulod a füvek, levelek, virágok gyógyító hatását is. Mert látod, ha mindenki ismerné amit a jó Isten a növényekbe, virágokba gyógyítót oltott, hát nem pusztult volna el az a sok-sok ember most se. Mert el lehetett volna kerülni a fertőzést, vagyis fertőtleníteni kell időben. Mert hiszed-e, hogy te is attól az ezerjófűtől, meg a többi drága gyógynövényből főzött tea- és mosdóvíztől gyógyultál meg? Én hiszem kedves néni, vagy Mama! Mondhatom, hívhatom így? Örülök, hogy magadtól jöttél rá, hogy hogyan szólíts! Én kedves Mama, ígérem és fogadom, hogy mindent megtanulok és szót fogadok, mert hisz tartozok vele, mert meggyógyított. Enni ad, meg hajlékot, el sem tudom sorolni azt a sok jót, amit rám áldoz, és szeretetet, amit örökké köszönök.

Akkor most fogjunk hozzá a betűtanuláshoz! Igen ám, de akkor a bátyám kis írotábláját el kéne hozni! Oda még nem szabad menni, mert az a hely még nincsen fertőtleníve. Majd ha a bíró kidoboltatja, hogy minden fertőzött házat kimeszeltek, csak akkor mehetünk oda. Most itt van a kis gyúrótábla, azért súroltam meg, hogy darab faszénnel erre írunk. Hát Kata-mama tud írni? Tudok valahogy, a nevem letudom írni. De most majd meglátjuk, hogy mit tudunk ketten? Kezdjük azzal a betűvel, amely csak egy vonás. Elkezdjük az *i* betűvel. Kata-mama egy lécet tett a kisdeszkára és húzott egy vékony vonalat, egy kicsit lejjebb egy vastagot és így kezdtem az írás tudományához. A Mama megmagyarázta, hogy csak a két vonal között szabad a betűnek lenni, mert ha túlmegy, az olyan lesz, mint amikor kis ajtón nagy ember megy be, és beleveri a fejét az ajtó felsőszélibe. A faszénet egy rongyba tekerjük, — csak a vége volt kint — hogy ne legyünk kormosak tőle. Írtunk egy sor *i* betűt, már ez jól ment. Akkor folytattuk az *s* betűvel. Ez még könnyebb volt, hisz mondom ez csak egy kis karkura, ezt nagyon szerettem. Különben a Gyuri bátyám iskolába járt és mi is néztük, amikor írt. Csak ez sokkal kisebb betű volt, a fekete kis palatáblán griffivel könnyen ment az írás. Meg az sokkal kisebb, meg vékonyabb volt ám! De azért a Mama megdicsért. Én nagyon örültem az írásnak. Bizony a kisól falát telefirkáltam annyi *i*, meg *s* betűvel, hogy a Mama mikor meglátta összecsapta a kezét.

De azért nem kaptam ki. Csak most már le kellett mosni. Én lemostam, meg bemeszeltem, Valahogy úgy nézett ki az ól fala, mint amikor a disznó fürdés után hozzádörzsöli magát.

Ekkor éjjel nagy eső volt, de még nyár volt, hát nem volt hideg. Mondta a Mama, öltözz fel és kimegyünk a dombra fojóvirágot szedni, mert az csak ilyenkor nyílik eső után és még a méhek alusznak, és nem lopták ki még belőle a gyógy-port. Annak a virágpóra a legjobb orvosság. Szedtünk is egy kosárral, mikor hazavittük kiterítettük a padlásra egy abroszra, ahol a szél járta, de nem sütötte a nap. Mondta a Mama, hogy minden gyógyfüvet így kell megszáritani, hogy a gyógyhatása megmaradjon.

Ezentúl minden nap irtunk, meg gyógyfüvet szedtünk: májvát, pemetefüvet, zsáját, beléndeket, szépasszonyszőlőt, komlót, tisztessfüvet, ezerjófüvet, meg sok-sok féléit. Ezeket, mikor megszáradt, kis zacskókba raktuk. Én nemigen tudtam megkülönböztetni egymástól, de Katamama csak megszagolta és már tudta is melyik micsoda, mit gyógyít. Engem is tanított, ha azt érzem, hogy olyan jó édesszagú, az teának való, de ha erős a szaga, az csak fürdőnek jó.

Nagyon sokan jöttek betegek. Ezeknek vagy teát főzött, vagy a gyógyvirágból adott, amit borogatásnak használtak. Sokszor kértek tőle tanácsot még beteg állapot részére is. Mindenki szerette, köszönte jószágát, hálásak voltak. Már én is megtanultam tőle sokat: mi mire jó? Olyan szépen éltünk mi ketten a Mamával már 2 éve.

És akkor előkerültek a rokonaim, akik addig soha-soha nem törődtek velem, és nem érdeklődtek utánam. Később tudtam meg, hogy az Árvaszék megkeresett, mivel én életbe maradtam a nagyjárványból. Ezért kitudakolták, hogy hol vagyok. Addig nem jutottam eszükbe!

Édesanyám Zahin Kis Julianna volt. Két fiú testvére volt. Azok vittek el mindent a mi tanyánkból: lovakat és minden állatot, meg ingóságot. Az édesanyám földje is nekik termett három évig, míg rám nem találtak. De ezt a kis vagyont úgy elherdálták, mondván, hogy sok volt az ide-oda fizess. Nem volt másból pénz, hát eladták. Nekem nem maradt csak a tanya 8 hold földdel. De nem nagy jövőjük lett, mert nem volt azon Isten áldása, mondta Kata-mama. Ne búsulj kis Julikám, majd megsegít a jó Isten. Amit én tőlem tanulsz, az is fölér egy kis vagyonnal.

Megint új fordulat az életemben!

Engem elvittek a rokonok, fájón búcsúztam a Mamától. De ha csak tehettem, elmentem meglátogatni az én jó Mamámat. Szegény, nagyon búsult utánam. Utánam még négy évig élt azután egyedül. Bizony sírdogált, mondta: a magányosság még az öregségnél is rosszabb. Mikor elaludt örökre, sírtam és kérdeztem a nagyégtől, hogy aki engem szeret, miért kell annak meghalnia? De ki felelt nekem? Senki!

A drága Mama halála után engem hagyott örökösének. Mi maradt utána? A kis ház, meg pár jószág, kis ingóság és sok-sok kis orvosságos zacskó a gyógyfüvekkel. Még többnyire mindben volt egy kevés virág, vagy levél. Én ezeket gondosan összeraktam egy tarisznyába, és úgy őriztem mindentől féltve. Bizony a nagybátyám gyakran mondta, hogy mit kell neked azt a vén boszorkány gyűjteményét őrizni? Ezentúl még jobban félttem, hogy majd elpusztítja. A másik rokonom a nagynéni volt. Elmentem hozzá és kértem, hogy engedné meg, hogy odavigyem. Tudtam, hogy az is hiszi a virágok gyógyhatását. Meg is engedte. Odavittem, így most már megnyugodtam. Nagynéném eljött és rábeszélte a nagybátyámat, télire engedjen ő hozzájuk, mivel Orosházán a faluba laknak és ott én is járhatnék iskolába. Ennek én nagyon megörültem. A nagybátyám bele is egyezett.

Így én 13 éves koromban jártam először iskolába. Örültem nagyon, hogy én is

tanulhatok. Bizony más tanulás volt az, mint a kis gyúróta. Egy hónap eltelte után a tanító úr a harmadik osztályba helyezte, de ekkor már a karácsonyt ünnepeztük. Még 3 hónapig jártam, azután a nagybátyám kivitt, mert lovat kellett vezetni a szántásban, az eke előtt. Pedig volt neki két fia, akik olyan idősek voltak mint én. Az egyik szeretett tanulni és azt nem vette ki az iskolából. Így az én életem csak itt is, ott is egy kis rövid tanulás volt, de a dolog annál több. Igaz az a mondás, hogy az árvát még az ág is húzza! De velem volt a jó Isten, egészséget adott, meg komoly gondolkodást.

Már 15 éves voltam, amikor a nagybátyám felesége — aki szeretettel volt hozzám — nagyon megbetegedett. Étvágytalan volt és fázott. Elkezdtem gondolkodni, hogy a Kata-mama mit csinálna most? Mondtam ányomnak, hogy főzök gyógyteát. Ő az mondta, ha megtudja a bátyád, talán agyon is üt. Hát mondom: nem kell megmondani neki. Megfőztem a fodormentát, ezerjófűvet is főztem bele és megmézéztem. Forrón megitta.

A gyógyhatás!

Elaludt. Nézegettem sokszor, hogy még mindig alszik? Közben a nagybátyám is bejött, nem szólt, csak nézte. Én sem mondtam semmit, csak főztem a jó zöldséges galamblevest. Mikor 6 óra hosszantartó alvás után felébredt, azt kérde: főztél valamit Julikám? Éhes vagyok! Én meg örültem és a gyógyító teára gondoltam, meg a Mamára. Bevittem a levest, amit jóízűen megevett, meg még a húst is belőle. Örült a nagybátyám is: még nem tudta, hogy a gyógyteától aludt és jött meg az étvágya. Este megint főztem teát és ivott. Olyan jól aludt. Már másnap föl akart kelni, de nem engedtem, csak pár nap múlva, mikor már elég erősnek láttam és ő is kívánt dolgozni. Két hét alatt teljesen rendbejött, meggyógyult. Ekkor megmondta az urának, hogy én gyógyítottam meg. De a nagybátyám — ha örült is, hogy a felesége meggyógyult — velem nagyon csúnyán bánt. Mindig azt mondta: te boszorkány! Ez nekem nagyon fájt. Kérdeztem az ányomat, hogy ő mit gondol rólam? Azt mondta: ha boszorkány vagy, nagyon okosan bánj a tudományoddal! Én sírtam és hívtam a Kata-mamát, hogy segítsen rajtam. Álomban, mintha szólt volna, hogy: még fiatal vagy, várj a gyógyítással! Ez időtől fogva hallgattam, ha valaki beteg volt, bár tudtam, hogy mi kéne neki. De én csak hallgattam.

Telt az idő, és az a nagynéném, akitől iskolába jártam már hosszabb ideje beteges volt. Megkértem a nagybátyámat, hogy engedjen oda, hogy ápolhassam. Ebbe beleegyezett. Én pedig örömmel mentem oda. Azt mondta a néném: Julikám, jobb lesz ha férjhez mégy. Van egy ismerős jóra való legény, az elvenne. Legalább megszabadulsz a nagybátyád irígységétől. De én erre azt feleltem, hogy előbb még meggyógyítom magát. Engem már csak a sárgaföld gyógyít meg, Julikám! Csak hozzáfogtam a gyógytea főzéshez. A háta is fájt, azt is teafőzettel borogattam. Szomorúan tapasztaltam, hogy nemigen használt, mert csak köhögött, meg fogyott és étvágytalan volt. Eszembejutott, a Mama, hogy egy tanyai asszonyt a szerviántüske-teával gyógyította. De ez a tüske nem volt az én gyógyvirágjaim közt. Ekkor elindultam régi fasort keresni. Találtam is a Monori-csárda mellett egy utat. Emlékeztem, hogy Kata-mamával is ott szedtük azt a szúrós tuskét. Hiszem, hogy a jó Isten vezetett, mert csakugyan volt egy nagy bokor. Leszedtem, — ha még annál szúrosabb volt is — hazavittem. De most ezt még meg kellett szárítani.

Gondolkodva!

Nem voltam benne biztos, de azért úgy csináltam, ahogy a Mama is szokta. Meg is száradt az hamar: 2 nap alatt. Már főztem a teát. A néném itta, iszogatta, pár nap múlva azt mondta, hogy: használ a teád, már nem szúr a hátam! Főztem

ismét, most már étvágycsinálót. Tisztesfüvirágot is tettem bele. Bizony az én néném mindent megivott és pár hónap alatt meggyógyult. 60 éves volt akkor. Mire megjött a tavasz, már meg sem látszott, hogy a telet mindig ágyban élte. Úgy örültünk. Még a sógorom is azt mondta, hogy: csak gyógyíts Julikám, ha az Isten adta neked ezt a nagy tudományt.

De én nem akartam mást gyógyítani, csak azt, aki velem is jót tesz és szeret. Közben megismerkedtem azzal a legénnyel is. Még nem voltam 16 éves, de hozzámentem azért is, hogy a nagybátyám ne uralkodjon felettem. Bizony mire nyár lett, én is asszony lettem. Árva gyerek volt az uram is. Csak rokonai voltak, így nem fenyegetett sem após, sem anyós. De nem bajoskodott tovább a nagybátyám sem. Amit az árvaszék elrendelt, ideadta. Mi a régi tanyánkat rendbetettük. A Mama kistanyáját odahordtuk, ami jó volt, azt fölhasználtuk. Volt lovunk, tehenünk és többféle jószágunk. Elkezdtük az életet.

De én akármerre jártam, ha gyógyvirágot találtam, azt összeszedtem. Ugyanúgy megszáritottam, mint a Mama, mert éreztem, hogy így kell csinálni. Az uram nem ellenkezett soha. Bizony az idő rohanva telt, évek-évek után. Már volt egy fiam és egy lányom. Megint jött egy rossz betegség, forró lázzal és nagy hidegleléssel. Elővettem a gyógyteát és főztem. Aki szót fogadott, mind meggyógyult. Azok az irigyek, akik boszorkánynak csúfoltak, azok is eljöttek, mert a betegség nem kerülte el őket sem. A legszajásabb is követelte, hogy gyógyítsam meg, mert ha nem, hát igazi boszorkány vagy. Bizony sírva főztem a gyógyteát, és az Isten velem volt. Mindenki, aki idejében jött, meggyógyult. Lassan elismerték, hogy nem boszorkányság ez, hanem érzés és tudomány. Én belenyugodtam a sorsomba! 1842-ben lettem asszony és 1858-ban volt egy fiam és 3 lányom. Egészségesek. Az uram is szeret. Soha nem ellenezte a gyógyítást. Akiket meggyógyítottam, mind hosszú életet ért meg. Csak az én bajomra, lelki bánatomra nem termett gyógyvirág!

Befejezés

Így szokta a nagyszülém mondani: Boldog voltam a családok közt. Ha dolgoztam, — ez volt a jó, mert akkor — elfelejtettem az örökös lelkifájdalmat. 62 évet élt. Százak áldják, vagy áldották jószívűségét. Míg emléke élt, úgy emlegették: a mindenki jötevője! Az unokák közül is csak páran élünk.

Drága nagyszülém, legyen emléked örök! Szeretettel gondolok Rád, én késői unoka. Majdnem száz év telt el, hogy élt egy mosolygós asszony, akinek ha valakivel találkozott, az volt az első szava: Hogy vagy? Ezt a jószívű kis öregasszonyt az Isten azért tartotta meg, hogy legyen aki a rászorultakon segítsen. Szelíd volt és istenfélő. A nagyapám is így búcsúzott tőle, amikor meghalt: Hát itt hagyta engem, Te szelíd galamb! Óh öreg galambom, pihenj a föld alatt! De lelked itt van velem és tudom, hogy vigyázol rám! Mint eddig is! Ámen! A nagyapám még özvegyen élt 27 évet, de mindig csak azt a szelíd galambot emlegette.

Juhász Nagy Vilmos

A Vásárhelyi-pusztán született 1904-ben. Négy polgárit végzett Orosházán. Közvetlenül utána elvégezte a kétéves gazdasági iskolát Hódmezővásárhelyen. Mint csereifjú, közel egy évig tanulmányúton járt Németországban. Mint legényember a Kardoskúti Ifjúsági Egyesületben különféle tisztségeket viselt. 1928-ban nősült, s ekkor ment különkenyérre az apjától. Tíz évig volt az Aranyadhalmi Olvasókör műkedvelő rendezője, később a Kardoskúti Olvasókörnek hosszú ideig elnöke. A kar-

doskúti Hangya Szövetkezetnek igazgatója, éveken keresztül a Pusztá egyik felének gazdasági előljárója volt. Részt vett a vásárhelykutas írótalálkozón, a Simándi Béla által kiadott Tanyai Írások c. kéthavonként megjelenő újság szerkesztőségi tagja is volt. Több cikke jelent meg különféle újságokban. Tíz éven keresztül a kardoskúti Rákóczi Tsz-ben dolgozott. Életében nagyon sokat olvasott.

*Visszapillantásom életutamra
Szüleim eredete
Édesapám családfája*

Édesapám őseiről idősebb rokonaimtól származik az a legendaszerű történet, hogy mi egy felvidéki Iház nevű arisztokrata nagybirtokos családból származunk, Ennek egyik tagja, az én apám őse, részt vett a Rákóczi Ferenc-féle szabadságharcban, mint kuruc lovastiszt. A fegyverletétel után vagyonát elhagyva, bujdokolás közben Hódmezővásárhelyre jutott, ahol aztán le is telepedett. Nevét Juhász névvel cserélte föl.

A másik változatot, — amit én valószínűnek tartok, — édesapámtól hallottam. Valamelyik gróf Károlyi uradalomban volt a mi ősünk számadó juhász, Nagy névvel. Ott azonban volt gulyás is csikós is ilyen, Nagy vezetéknévvel. Így aztán, hogy megkülönböztessék egymástól, a Juhász név ráragadt.

Édesapámnak igen nagy érzéke volt az állatgyógyászathoz. Ez is amellet bizonyít, hogy az elődei pásztoemberek voltak, akik apáról-fiúra hagyták az állatokkal kapcsolatos tudományukat. Édesapám messze földön híres *lóherülő* volt. Volt olyan vasárnap reggel, amikor 4—5 csődörcsikót is kiherült, igen jó sikerrel. Úgy emlékszem, hogy csak egy pusztult el a keze alatt. Az is csönttörésben, mert a segítség nem jól húzta a lábszárára a kötelet.

Egyszer találkozott édesapám a tótkomlói Petyován állatorvossal, aki eldicsekedett azzal, hogy ő is herült lovakat, mégpedig a legújabb módszer szerint, bénítóval. Ezt olyan sikeresnek találta, hogy csak 15%-a pusztult el. Az én apámnak csak az a fenti egy.

A módszere a következő volt: A kora reggeli hűvösebb idővel, rendszerint vasárnap jöttek össze a herültetők, lehetőleg többen, egymásnak segítve. Egy erős 2 éves, vagy még 3 évesnél is idősebb csődör ledöntése nem volt éppen könnyűdolog. 5—6 markos ember kellett hozzá. Édesapám elővett egy hosszú kocsikötelet, amelynek a közepét összekötötte úgy, hogy a mén nyakára rá lehessen húzni. A két hosszú végét a hátulsó lába belső felénél a *csüdre* helyeztük és a nyakánál a kötelet visszahúzva befűztük. A kötélnél fogva hirtelen felhúztuk a hátsó lábait hátrafele tartva a hasáig, miközben az egyik oldalra döntöttük és a két kötelet a hasán összecsavartuk. A két első lábára egy-egy *istrángot* kötött édesapám. Ezt más nem igen merte megtenni, mert ezekkel a lábakkal igen veszélyesen kapálódzott. Azután gerincre fordítottuk és egy erre a célra való, széles gurtnit aláhúztunk. Ehhez azután mind az első, mind a hátsó lábait szorosan hozzákötöttük úgy, hogy meg sem tudott mozdulni. Azután a két *herét* egy erős zsineggel, a hasfaltól elválasztva édesapám elkötötte. Ő az úgynevezett *cserepcsikot* használta, mely egy ujnyi hosszú, hosszában kétfelévágott fából állott, amelynek a belső felét megkenete, az általa nagy titokban tartott kékkő, timsó és még valami más keverékkel. A jól kihúzott herét a két fa közé helyezte a gyökerénél fogva és erősen összeszorítva az erre alkalmas csiptetővel a fát összekötötte. Ha nem jól húzta ki a *tökgyökeret* és a *mellékhere* bent maradt, akkor még csődörösebb lett, mintha nem lett volna kiherülve. Ezt komor csődörnek hívták. Ez igen hamis volt.

Utána egy vödör vízzel lemosta a művelet helyét. Ezután nagy vigyázva feloldoz-

ták és a farkát felkötötték, nehogy a lábaközé csapkodva a farkával idő előtt lerántsa a *fatököt* és elvérezzen. Ekkor édesapám a farára ütött: Egészséggel viseld a kontyot! Mert ez az állat most már szelíd, nőnemű jószág lett, nem pedig vad, csődörös.

A herültet sűrűn jártatták és éjjelre a fejét két oldalt kikötötték. Éjjel egy ember őrizte. Másnap reggel azután elvezették a herültet édesapámhoz s egy ócska hám ist-rángójával felhúzták az egyik hátsó lábát és ő levette a két cserepicskót.

Hatóságilag megengedték a lóherülést, de ha pénzt kért volna, akkor jövedelmi adót kellett volna tőle fizetni. De ő okosan úgy vezette be, hogy egy kocsi érett trágyát kért érte.

Nagyon értett még a tehén elletéséhez is. Lovakon az érvágást is tudta. A kankat is mindig ő vágta ki. Sőt, egyes szomszédoknál is. A fiatal kan heréjéből nagyon finom ételt tudott készíteni. A nyers herét lehámozta és forró vízben *megabálta*. Azután elszeletelve tojással, paprikával és hagymával zsírban megsütötte. Ez volt az ő munkadíja.

Édesapámnak eleinte nehezen ment a katonaelet a szegedi 46-os gyalogezredben, mert alig járt iskolába. Az elemi iskolai tanulmányai nagyon hiányosak voltak. Egy tanyai foltozóvargához járt iskolába, aki ha felbosszantották a gyerekek, a kaptafát közük közéjük vágta. Később egy tanyai asztalos, bognár lett a tanítómestere, akitől nagyon sokat tanult, de nem annyira írni-olvasni, mint inkább a fát szépen és jól megmunkálni.

Katonaideje alatt először nagyon sűrűnek találta Szeged városában a tanyát, na meg a katonai fegyelem is nehéz volt. De azért elég hamar megszokta és rendkívül jó magaviselete folytán már az első évben kapott egy *krumplivirágot* (csillagot). Jóval a 3. év előtt szakaszvezetői rangot kapott. Az ő általa vezetett szakasz volt a legelső a században. Az volt a módszere, hogy a nehezen tanuló újoncokat külön, hosszabb ideig gyakorlatoztatta. A végén azok is odaértek, ahova a többi. Volt egy Karasz nevű reguta, aki nem tudott leguggolni, nem hajlottak az inai. Egy újoncnak kellett a nyakába ülni, hogy egy kicsit le tudjon ereszkedni. Ez azonban igen nagy fájdalmat okozott neki. Elhatározta, hogy végez a kínzójával. Éjszaka bement a WC-be és ki-élezte a bajonetjét (szuronyát). Odament édesapám ágyához, hogy mély álmában elvágja a nyakát. Közben eszébe jutott, hogy gyakorlatközben azt szokta neki mondani, hogy a gyakorlatoztatónak is fáj, hogy kínozni kell a regutát. Hát akkor csak had fájjon neki a gyakorlatoztatás — gondolta. Ezt jóval később másoknak mondta el.

Egy alkalommal nagy rend és tisztasági gyakorlatot végeztek a *körleiben*, mert várták az ezredparancsnokot *vizitre*. Karasz reguta két csajka *zupát* vitt a hófehérre síkált deszka padozatú folyosón. Nagy *étű* lévén, *duplás* volt. Közben össze-találkozott édesapámmal. Efölötti izgalmában elejtette az egyik csajkát és tartalma a ragyogó padozaton szétlottyant. Ennek láttán édesapám erélyesen rászólt: Nyalod föl azonnal azt a zupát! Ő volt akkor a *napos* és egyebek között ő volt a tisztaságért a felelős. Pláne, itt volt ez a nagy nap. Ő azonban sietve elment és nem törődött azzal, hogy Karasz mit csinál a zupával. Úgy gondolta, hogy újból felfogja súrolni a padlót. A reguta pedig letette a másik csajkát és szószerint véve a parancsot, no meg sajnálta is a sok jó zupát, tisztára felnyalta a padlóról. Később, a civil életben egy tanyasor választott el bennünket az ő tanyájától. Mikor nagyon megharagudott valamiért, a mi tanyánk felé fordulva, az alábbi kirohanást tette nagy haraggal: No mög az a pécsovics Juhász is, fölnyalatta velem a kaszárnyában a zupát, hogy még a szálka is a nyelvembe mönt!

Hívták vissza továbbszolgálónak (zupásnak) őrmesteri kinevezéssel, de a lesze-relés után sietett haza. Hozott magával egy régi katonanótát, amit én megtanultam:

*Jön egy kapitány, sötét pej paripán,
Látom, fényes kard fénylik az oldalán.
Ropog a fegyver, az ágyú mennydörög,
Kardjáról a vér a földre lepörög.*

*Ha látod pajtás halálos sebemet,
Húzd ki bajnétem s szúrj agyon engemet.
Vagy fegyveremet szegezd a mellemnek,
Ne hagyj sokáig szenvedni engemet.*

Ezen a megrendítő katonanótán keresztül örökre belevésődött az agyamba a háborútól, a katonaelettől való irtózás.

Apai nagyapám Juhász Nagy József volt. Földbirtoka a Vásárhelyi-kispusztán, vagy más néven a Rossz-pusztán volt. Igen gyenge, szikes, jobbára kaszálóból, legelőből álló földek voltak ezek, ahol csak juhot, marhát, libát és kevés disznót volt érdemes tartani. A ló is jobban csak a mozgási lehetőséget szolgálta.

Fátlan, kopár vidék volt ez, ahol csak a kútágas és a köcsögfa állt ki a földből. A kútágasnak valót is a fás vidékről hozták, mert a fa itt kicsire és girbe-gurbára nőtt. Édesapám ezt úgy magyarázta, hogy a fa itt éjszaka nő és nem látja az egyenes irányt, sem hosszúságra, sem szélességre. A ház előtt a köcsögfa igen jó szolgálatot tett, mert a sok birkától és tehéntől nagymennyiségű tejet fejtek és ezt köcsögökben altatták. Amikor a köcsögöket kimosták, a köcsögfára rakták, mely egy-két oszlopon álló keresztetett fa volt. Sok fölfeleálló ágakat tettek rá és arra akasztották a tejesköcsögöket.

A tanyák igen messze voltak egymástól. Megtörtént egyszer, hogy a 25 km-re levő Mártélyra akartak menni télvíz idején szánkóval. Viktória nagynéném ide ment férjhez Kovács Sámuelhez. Nagyon nagy hó esett éjjel és vastagon terítette be a hátrát. Korareggel egy árva nyom sem volt. Viszont sűrű köd borította be a tájat. Azért csak elindultak, már csak azért is, hogy a lovakat megjártassák, mert már majdnem kirugdalták az istálló oldalát. Eleinte semmi nyom sem volt. Később mindig szaporodott a nyom, és így könnyebb volt a szánkó. Nem kellett a lovaknak a havat törni. Mikor kivilágosodott, jó járt úton haladtak és az eltelt időtől számítva, a cél előtt gondolták magukat. Egyszer csak nagy meglepetésükre a saját kutyájuk ugrándozott a szánkójuk körül. A másik, amit a tanyában kötve hagytak, hogy kettesben el ne csavarogjanak, éktelen ugatásba kezdett. Végül kisült, hogy ők tévesen egy nagy körben jártak a ködös pusztaságban. Persze, nem is lett a látogatásból semmi.

Anyai nagyanyámról csak annyit tudok, hogy Inspergel Annának hívták. Nagy, sovány, fekete ruhás asszony volt, aki ritkán jött ki hozzánk a tanyára. Engemet nagyon szeretett, de én is őt. Iránta táplált vonzalmamat egyszer azzal próbáltam kifejezni, hogy hoztam neki a kis ruhámban egy csomó békát és az kötényébe borítottam. Nagy csodálkozásomra, sikitva gyorsan elszaladt. Nagyapám korán meghalt és *szülikém* (így hívtam nagyanyámat) gyermekeivel özvegyen maradt, akik a következők voltak: Ádám, István, Anna, Viktória és János, Erzsébet még nagylány korában meghalt.

Nagyapám lányai férjhezmentek. Annus néni Besenyei Gáborhoz, egy tanya-nélküli kisparaszthoz, akinek a háza Hódmezővásárhelyen, Garay utca 50 szám alatt volt. Viktor néni pedig egy mártélyi tanya paraszthoz, Kovács Sámuelhez ment férjhez. Az református volt és ez a nagy katolikus családban visszatetszést szült. De volt olyan is, aki azt mondta, hogy: Megfő a pápista fazékban is a kálvinista kolbász.

A fiúk is megnősültek. István bácsi egy jobbmódú 14 holdas, házzal bíró leányt vett el. Nemsokára azonban ennek a földnek és a többi örökségnek is a nyakára hágtak. Ádám bácsi itthagya a borivó cimboráit, Erdélybe nősült és szorgalmas munkával 10 kat. hold földet szerzett és megválasztották a falu bírójának.

Ádám és István nagybátyáimról eszembejutott egy érdekes történet, amikor még a Pusztán együtt voltak: hogyan csapták be a fináncokat: Valamikor a pusztai dohányos ember szűzdohányt szívott a pipájából és csak arra vigyázott, hogy ezt a finánc észre ne vegye, mert akkor a szép aransárga leveleket elkobozta, föltéve, ha megtalálta. Nagy pénzbüntetés is járt érte. A pipakupakot jól lecsukták, mert a szűzdohány amikor égett fölpipiskedett, úgy mondták, hogy lesi a fináncot.

Az eresz alatt mindig egy zsákban kevés diófalevél volt készenlétben. Amikor látták, hogy jön az egyik tanyából át a finánc, az egyikük vállára kapta a zsákot és szaporán vitte a szomszédba. A fináncok ezt látva, rákiáltottak, hogy álljon meg, mert lőnek. Bár a nép hite szerint a fináncnak csak a halála után szabad volt lőni, de azért mégis megállt a loholó. Kinyitották a fináncok a zsákot azzal a gyanúval, hogy a huncut paraszt szűzdohányt akart csempészni. Nagy meglepetésükre és bosszúságukra diófalevelet találtak szűzdohány helyett. Ráförmedtek a lihegőre: Mit akar ezzel a diófalevéllel a szomszédban? Sok a bolha a szomszédasszony ágyában és ez majd elijeszti, hogy ne hánykolódjon, mikor melléfekszök.

Így aztán a fináncok elestek a busás jutaléktól és a másiknak pedig bőven volt ideje az elől levő vágott dohányt, a dohányvágó-gépet és a sok szép leveles szűzdohányt biztonságba helyezni.

Édesanyám családfája

Édesanyám apai ága, a Csepregiek, valahonnan Nyugat-Dunántúlról kerültek Orosházára, későbbben, mint a zombaiak. Ezek közül egy János nevűről igen sok humoros história kering még most is Orosháza környékén, különösen a katonaságnál viselt dolgairól. Ezeket én nagybátyámtól, Csepregi Lászlótól hallottam, aki a 60-as évek derekán halt meg.

Csepregi Jánosról nem tudom biztosan, hogy milyen felmenő ági rokona volt a nagybátyámnak és nekem, az azonban biztos, hogy egy családból sarjadt az egész Orosházára került Csepregi-törzs.

Abban a kaszárnyában, ahol Csepregi János szolgált, nagy izgalom lett urrá, mert várták az ezredest, aki igen szigorú szemlét szokott tartani. Ki volt adva parancsba, ahol az ezredes bevonul, nagy rend és tisztaság legyen. Csepregi János hetykén odavetette a szót bajtársainak: Semmi baja sem lenne neki, ha én megdobálnám porral. Mindjárt fogadást is kötött arra, hogy ő megfogja dobálni az ezredest porral, amikor közeledik az úton. Erre az alkalomra készített az út mellett egy nagy porkupacot.

Másnap, amikor az ezredes a kaszárnyába vonult, János a porkupachoz ugrott és egy jó marékkal az ezredeshez vágott azzal a felkiáltással: Puszter, puszter, puff, obester bácsi. Ez a vezényszó is benne volt a fogadásban.

Természetesen ennek aztán nem jó vége lett, mert az őrség rögtön elkapta Jánost és fogdába zárta. A századparancsnok 25 botütést szabott rá emlékeztetőül. A büntetés végrehajtását harmadnap 8 órára tűzte ki. János csak azt az egyet kérte, hogy engedje meg a századparancsnok azt, hogy pénzért eladhassa a rá mért 25 botot. A kérést megkapta.

Másnap kiment a városban tartott nagy országosvásárba, széjjelnézni. Előbb azonban elkérte a napostól a remekül kikészített mogyorófa botot, amivel a bakák számára a kiszabott botbüntetéseket osztogatták. Megnyugtatta a napost, hogy

találni fog olyan embert, aki meglátja ezt a díszes botot, szívesen vállalja a 25 bot-
ütést. Majd ő ezzel a bottal és sajátkezű írásával az illetőt holnap reggel 8 órára, a ki-
tűzött időre beküldi.

Nézelődés közben megpillantott egy hétkrajcáros zsidót, aki hét krajcárért
árulta portékájának az apraját, nagy hanggal ajánlgatva. Éppen egy női alsónadrág-
félét lobogtatott a kezében és így rikoltozott: Jaj de finom, jaj de jó, ez a női bugyogó!
Bugyog elől, bugyog hátul, bugyog minden oldaláról. Hét, hét, hét, minden darab
hét!

Mikor elhagyta az árus a rigmust, a mi Jánosunk hozzálépett és megmutatta neki
a ragyogóan szép botot azzal a szándékkal, hogy eladja neki igen olcsó áron, mert ő
nem ér rá árulni. A zsidó szabadkozott, hogy van neki botja elég. János azonban rá-
tromfolt, hogy azokat a síma meggyfabotokat 20 krajcárért adja, amikor ő az ilyen
díszes mogyorófa botokért csak 6 krajcárt kér. Egy ilyen kedvező ajánlatot nem lehet
elutasítani egy vérbeli kereskedőnek. A botot úgy adta János a zsidónak, hogy az a
mintapéldány. Ráadásul még egy papírt is adott neki, azzal a szöveggel, hogy: „Ezen
irat felmutatójának kérem a 25 botot kiadni”. Aláírás: Csepregi János gyalogos.
A lelkire kötötte, hogy pontosan holnap reggel 8 órakor a kaszárnyában jelentkezzen
az inspekciós káplárnál a botok felvételére.

Előtte való napon kapta le a parancsnok a botozó bakákat, hogy nagyon kesz-
tyűskézrel osztogadják a botütéseket. Ha ez így megy tovább is, akkor majd ő veri
sorra a botozókat, de az majd fájni fog.

Nem is kellett erre több biztatás a két botozónak, amikor reggel megjelent az
árus a kaszárnyában a papírral és a bottal. Rögtön lekapták a tíz, -illetve mind a húsz
körméről. Heves tiltakozása ellenére leszíjazták a deresre kezét-lábát, fölhajtották a
hátára a hosszú kaftánt és olyan huszonötöt vertek a fenekére, hogy még a tizedik
vásár pora is kiszállt belőle. Lett is aztán nagy dínom-dánom, mert futotta a megnyert
fogadás és a mogyorófabotokért kapott pénz.

Ugy hallottam, hogy később Csepregi János községi éjjeliőr volt. Abban az idő-
ben nem lehetett éjszaka mászkálni az utcákon és akit az éjjeliőr elkapott, azt köteles
volt bekísérni a község házára. Egyszer elfogta a főbíró is, és nagy ellenkezése, kö-
nyörgése ellenére bekísérte a község házára. Amikor kérdezték tőle, hogy miért tette
ezt a főbíróval szemben, azt válaszolta, hogy a parancsot nemcsak kiadni, hanem
teljesíteni is kell. Hátha engem akartak ezzel próbára tenni. A főbíró ebben meg is
nyugodott.

A dédnagyapámról szóló érdekes történeteket is nagybátyámból, Csepregi
Lászlótól hallottam. Ezek még most is eléggé közszájon forognak. Dédnagyapám,
Szilaj Horváth István sírja az orosházi felsőtemetőben van, a sírásó háza mellett az
első. Ő volt az első, akit ebben a temetőben temettek. A vörösgránitból készült sír-
kövön az alábbi szöveg olvasható: Ör. Horváth Pál István meghalt élete 98 évében
1889 március 28-án.

Nem volt nemes ember, hanem a felesége, a dédnagymama volt az. Mivel na-
gyobb földbirtokon gazdálkodott, cselédeket is tartott. Volt egyszer egy kanászuk,
aki nemes ember fia volt. Ezeket *kurtanemeseknek* hívták. Akkoriban még igen gya-
kori volt a testifenyítés és a gyerek valami nagy hibát követett el. Egy jobbágy nem
üthetett meg egy nemes embert, ezért aztán beküldte a gazda a vétkeket a gazdasszony-
hoz, aki kiszolgáltatta a megérdemelt büntetést.

A disznóölés abban az időben rendkívüli eseménynek számított. Az egész évi
élelemnek jó részét a téli hízóvágások révén biztosították. Azt azonban nagy elő-
készület előzte meg. A vágószeres számokat megélesítették. A beleváló fűszereket elő-
készítették. Az edényeket rendbe hozták. Itálról is gondoskodtak. A jó erős pálinka

a bölléreknek a bátorságát fokozta. Bölléreket, bölléraszonyokat hívogatni is az előkészületek közé tartozott. Azután tűzrevalót készíteni. Akkor még szalmával pörkölték a disznót.

A disznóvágás a Szilaj Horváth Zombai utcai házánál folyt le, de a szükséges szalma kint volt a tanyán. A hetente hazajáró öregbéresnek megparancsolta jó előre, hogy a disznóölés napján kora hajnalra gyűjjön kend haza. Az út azonban akkorára nagyon rossz lett, többször el is akadt az öregbéres. Már 8 óra elmúlt, amikor még nem érkezett meg. Erre Szilaj magához vett egy lámpást, elébe ment és hogy kigúnyolja az öregbérest, a szekér előtt tartotta a szomszédok derűje közben. Tán eltévedt kend, hogy ollan soká vergődik haza.

Ezt a szégyent az öregbéres nem tudta lenyelni. Egyszer, amint ballagott a szekérral az úton, rettentően nyikorgott a kereke. A szomszédok rákiabáltak, hogy: Tán már nincs Szilajéknak hájuk? Abban az időben a hájat meghagyták *tengőt* kenni. Erre az öreg János visszaszólt: Nincs ám, oszt süttökkel kennyük. Ez fülibe jutott Szilajnak, és egy alkalommal mikor indulóba volt az öregbéres a tanyára, megparancsolta neki, hogy menjen föl a padlásra és hozzon le egy oldal szalonnát. Mikor lejött az öreg, újabb parancsot kapott, hogy akassza föl a *lőcsfejre*. Még háromszor küldte föl az öregot a padlásra és hozatott egy-egy oldal szalonnát. Ezeket is felakasztatta vele a lőcsfejre. Végezetül megparancsolta, hogy: Mostmár mennyen kend kifelé a tanyára, hadd lássák a szomszédok, hogy Horváthéknak nemcsak hájuk, hanem még szalonnájuk is van ölég.

A lovát nem kellett pucolni, hanem csak leüllepített tiszta trágyalével lemosni. Nem is csípte a lovát sohasem a légy, akármilyen hőség is volt nyáron, nyugodtan álltak. Ülés a kocsin nem volt. Az *alsövényen* egy rossz, szalmával kitömött zsákon ült. Sokszor még az sem volt alatta. A lőcsfejre volt akasztva a szőrtarisznyája, amiben télen-nyáron almát vitt magával, pedig akkor a vitaminokról nem sokat tudtak.

Anyai nagyszüleimről

Anyai nagyszüleimről nem sokat hallottam. Annyit tudok, hogy nagyapámnak Csepregi Ferencnek a mostani kardoskúti állomás körül jelentős birtoka volt. Nagyon jó lovakat tartott, a pesti kiállításon egy csomó aranyat is nyert velük. Még emlékszem arra, hogy édesanyám ékszerei között volt két darab 10 forintos aranyérme, amit nagyapám kapott és minden családjának adott belőle. Volt, aki fülönfüggőt csináltatott belőle, de édesanyám megtartotta eredeti valóságában.

László nagybátyám a nagyapámmal történt alábbi két esetet mesélte el: Nagyapám cselédfogadás alkalmával, amikor már nagyjából megegyezett vele, behívta a kocsmába és étel-italt rendelt neki. Megfigyelte, hogyan eszik és iszik. Azt tartotta: Amilyen az ette, olyan a tette. Csak ezek után kötött vele alkut. Van is valami igazság benne.

Amikor a bátyjával együtt vendégségben járt Tótkomlóson, a vendéglátó gazda megkínálta őket étellel-itallal. Szüleik halála után a bátyja volt a családfő s mint ilyen, mindig nadrágban járt. Nagyapám pedig bőgatyában volt. A gazda így kínálta őket: Tessék János, egyik ke, Ferenc. Úgy látszik magáévá tette a közmondást, hogy a ruha teszi az embert és aszerint tisztelte meg őket.

Anyai nagyszüleimnek három fia és két lánya volt. Első volt Ferenc, akinek hét fia volt és ötödmagával vett részt az első világháborúban. A Tolnai Világlapjába is belekerültek.

Csizmadia Imre

Orosházán született 1902-ben. 11 éves koráig a derekegyházi Nagy-Újvárosi pusztán élt. Elemi iskoláit Orosházán, az utolsó évet a fecskésparti iskolában végezte, mert szülei a Vásárhelyi-pusztá Görbe-Szik (kis Sós-tó) nevű részére költöztek. Miután édesapja az első világháborúban elesett, a gazdálkodás a 12 éves gyerek nyakába szakadt. Egy darabig édesanyja, s részben Orosházán lakó apai nagyapja irányította, majd 21 éves korában, 1924-ben megnősült. Utána teljesen önállóan gazdálkodott egészen 1960-ig. Ekkor az orosházi Vörös Csillag Termelőszövetkezetbe lépett, ahol 1964-ig dolgozott. Betegsége következtében járadékos lett és Orosházán él. Már kora gyerekkorától kezdve nagyon szeretett olvasni, s közel kétezer kötetes könyvtára van. Élete alkonyán könyvei között él.

Búcsú a bevonuló édesapámtól

1914 július 26-án, vasárnap még alig hogy világosodni kezdett, amikor felébredtem. A csillagok már elhalványultak, de még láthatók voltak az égen. Szép, tiszta, fellegnélküli volt az égbolt, eső nem mutatkozott, pedig az egész július hónapban alig volt. Nagyon meleg nap ígérkezett, mert éjjelre se hűlt le a levegő. Gyorsan leugrottam a kocsiról, vagyis lemásztam, de ugrásnak is beillett. Péter már a lovakat kefélté. Én meg a kútványúnál kimostam az álmat a szememből, leszedtem cók-mókomat a kocsiról. Nem az a kocsi volt, amelyiken hordtunk, hanem egy *körülkaszos*, könnyebb *garabojos* kocsi, nagyon cifra vasalással. Két évnél hosszabb idő alatt készült el, Kosztolányi Pál gádorosi kovács remekműve volt. Odakészítettem a lószerszámot a kocsihoz a kamarából a hosszúnyelű lóhajtóostorral együtt. Kapcsos, támlás bőrülést tettem a kocsira, pokrócot terítettem rája. Az oldalközé gypszerénát vittem. Ekkorra Mamám megfejté a teheneket, a tejet kantákba szűrte, és én felraktam a kocsira. Garabolyokba túró, tejfel, tojás is az oldalközé, a szénába rakódott.

Akkor még vasárnap és csütörtökön volt a piac Orosházán és a hordás két hete alatt nagyon felszaporodott az eladnivaló, de felszaporodtak a vennivalók is, és így okvetlen *haza* kellett kocsizni szüleimnek. Nemcsak piacolni és bevásárolni mentek, hanem az ő szüleiket is meglátogatták. Mire a lovakat befogtuk Péterrel, akkorára Jóapám már kigyönyörködte magát az asztagok körül. Nem húzódott félre egyik sem, takarás, jólsikerült volt mind a kettő. Indulás előtt, Jóapám fülehallatára azt mondta Mamám, hogyha délután kijönnek, lehet, hogy elmehetek az Igazgató úrhoz, és megvihetem a hírt, hogy beíratnak a Polgári iskolába. Közbe Idesatyámra nézett, de az nem szólt semmit, csak felült a kocsira Mamám mellé. Négyéves hugocskám meg kettejük között ült. Meghúzta a *gyeplőt* és elindultak.

Ketten maradtunk a tanyában a Péterrel. Értelmes, biharmegyei félig csángó, félig székely fiú volt, sok szép nótát tanultam tőle. Még román dalra is megtanított, máig sem felejtettem el. Ő a vasárnapi udvarsepréren kívül azt a munkát kapta, hogy hordjon tele vízzel egy hordót, ott ahol előreláthatólag a cséplőgép kazánja állani fog. Nekem meg a jószágok kihajtása volt kötelességem a messzi tarlóra. Kötényembe kötöttem hát szokásos reggelimet, amely ezúttal kalácsból, kifliből állt, és nagy durrogatással hajtottam kifelé. Boldogan ballagtam a falka után, még daloltam is, alig vártam a délutánt, hogy szüleim kiérjenek. Hamar felmelegedett az idő, hamar be kellett hajtani itatni, de mire kilenc órára füstölt a gyárkémény, már újra kint voltam a tarlón. Egy óra múlva már nagyon meleg lett, és én ballagtatni kezdtem őket lassan a düllő felé. Szüleimet csak délutánra vártam, így még rá se gondoltam, hogy már kiérkeznek. Éppen azért nagyon meglepődtem, hogy ismerős *kocsiketyegés* halatszott a düllőről, és mire kiértem a düllőre a jószágokkal, már elnyargalt előttem a

mi kocsink. Még tizenegy óra sem volt. Ennek nagy oka lehetett, hogy ilyen korán kijöttek. De rosszra nem gondoltam, hátha csak nem akarták a déli forróságot megvárni, azért siettek ki. Mire a bejárónk végéhez értem a falkával, Péter már az udvaron fogta kifele a lovakat. Én meg vígan dalolva tereltem befelé a jószágokat:

*Sarkon van a Nagyváradi kaszárnya,
Oda leszek három évre bezárva.
Édesanyám köszönöm, köszönöm a nevelést,
Már ezután nem eszem a kenyerét.*

Már a bejáró derekára értünk:

*De magas a Nagyváradi kaszárnya,
Oda leszek három évig bezárva.
A három év majd lejár, babám nem hiába vár,
Otthagynom a Nagyváradi kaszárnyát.*

*Dombon van a kisangyalom tanyája,
Tizenhárom szélből van a szoknyája.
Fújja a szél, lengeti, katonának kell menni,
Szép a babám nehéz tőle megvárni.*

Ekkorra már a disznók javában fürödtek a kúthoz közel, a tóban, a tehének a vályúnál voltak, Péter húzta nekik a vizet. Én tovább akartam folytatni, bele is kezdtem: Katonának kell menni a legénynek, ekkor megszólal Péter: Mire van olyan jó kedved? Te dalolsz, anyád meg sír! Hagyd el már! — Miért sír? Mi baj van? — Azir sír mer' kitört a háború. Apádnak holnapután el kell menni! — Nem igaz az, hé! Ne hazudj! — Kérdezd meg anyádat!

Talán még sohasem osuktam be olyan gyorsan a disznókat. A tehénállományt Péter terelte az *akolba*. Odamentem a kocsihoz, ahol Mamám a kantákat, garabolyokat rakta le a kocsirol. Ránézek, látom, hogy az arca egy élő gyászjelentés. Sírva megfogja a fejemet és rámborul: Kitört a háború, fiam! Kedden már berukkol Apád! Magunk maradunk. Mi lesz velünk. Keservesen zokogott, ekkor már én is sírtam. — Hát Idesatyám hol van? — Elment a géphez, hogyha végzett Szabóéknál, mihozzánk jöjjön. — De hiszen még be sincs hordva minden! — Mindjárt behordunk, csak megebédelünk. Közben hazaért Idesatyám azzal a hírrel, hogy még szombaton el lett végezve Szabóéknál, és úgy volt, hogy Jankóékhoz megy át a gép. De Ferenc bácsinak nem kell bevonulni, mert elmúlt 42 éves, és így délután, ha felfűtik a kazánt, átjön mihozzánk a gép.

Azon a vasárnapi ebéden egyedül Péter evett jóízűen. Nem volt étvágya sem apámnak, sem Mamámnak, de nekem sem. Mert akkor én már biztosan tudtam, hogy én már nem megyek Igazgató úrhoz, mert az én sorsom megpecsételődött. Mennyi ideig vajúdott, mennyi lelkiharcba került és milyen hirtelen megoldódott. Egy órával ezelőtt milyen vígan daloltam, hogy: De magas a Nagyváradi kaszárnya. És szegény Jóapámnak éppen oda kell berukkolni.

Mire megebédeltünk, beérkezett István bácsi is. Neki is kedden kellett bevonulni. Befogtak és kimentek a kintlevő keresztekért, behozták és az asztag tulsó oldalánál kerekbogyába rakták. Aztán kazalhelyeket igazítottak, régi kazalmaradványokat igazítottak széjjel, hogy legyen hely az újaknak. Idesatyám tanyasort járt, hogy összehozza a létszámot a csépléshez és hajnalban meg tudjon indulni a gép. Mert akkor még

nem munkás-géppel csépelünk, hanem a tanyasor összefogott és *kalákába* csépeltek el. Ha összeverbuválódott 16—18 személy: férfi, legény, gyerek, asszony, leány, akkor már folyhatott is a cséplés. Kinek több volt, kinek kevesebb a cséplőnivalója, a többlet segítséget pénzzel, vagy gabonával, vagy más munkáknál való visszasegítéssel egyenlítették ki. Bizony azon a héten Péternek is menni kellett visszasegíteni. Még félnapokra én is mentem polyvát kaparni és hordani. Addig Mamám pásztorkodott.

Estefelé Péter száríziket, morzsolt csutkát tett az oldalközé, és ment a géphez, hogy azzal tüzelve, eljöhessen a gép Szabóéktól mihozzánk. El is jött és fétfőn hajnalba már három órakor bűgött is. Fröstökre el lett csépelve az árpa és délután 4 órára a búza is. Széjjel szedték a két szép asztagot. A gép továbbment Nagypám tanyájába. Én meg elmetem Makóékhoz kölcsön-lóért, mert nekünk csak három befogható lovunk volt. És az egyik kocsin elvitte a Péter a gépréstz Orosházára, a másikon meg István bácsi az ő arató-betyárberét vitte haza Szentornyára. Én a tanya-körülűi tarlóra hajtottam ki. Jóapám meg Mamámmal egynéhány drótot, kötelelet tettek a magasabb kazlakra. Rendes körülmények között a kazal lekötésénél segédkezés a betyár kötelessége volt, de hol voltak akkor a rendes körülmények. Annak is menni kellett szegénynek. Így hát, amikor visszaérkezett a kocsival, nem sok ideje volt beszélgetni. Elköszönt hát mindnyájunktól és felült biciklijére és elment. Sohasem láttam többet, odamaradt ő is a nagy háborúban.

Az én jó Apám meg kihúzta a vetőgépet a színből, odahívott engem és jól elmagyarázta, hogyan kell úgy beállítani, hogy kevesebbet, vagy többet vessen, hogyan kell a megmaradt magot kivenni belőle. Megmutatta, hogyan kell az két kisebbre-nagyobbra venni, és még sok gyakorlati tanáccsal látott el, hogy mit mikor, és hogyan kell csinálni. Még egy másíkféle *kunkötésre* is megtanított, mert csak egyfélét tudtam. — Mert mostantól te leszel a gazda, fiam, neked kell érteni mindenhez, amíg én haza nem jövök. Mert holnap reggel nekem el kell menni, itthagylak benneteket, nem tudom meddig. — Sokáig tart majd a háború, kérdeztem. Hát ezt előre nem lehet tudni, lehet, hogy kukoricatöréskor már itthon leszek.

Másnap, kedden, július 28-án — éppen az én tizenkettedik születésnapomon — amikor felébredtem és leszálltam a kocsiról, Péter már a lovakat pucolta. Én gyorsan megmosdottam a kútnál és vittem mislinget a tehének elé, mert Mamám már ott volt a fejővel. Idesatyám a tanya körül és a kukoricaföldön járkálva búcsúzott el mindentől. Aztán Péterrel megkentük a kocsit. Feltettük a ruganyos ülést, rá a pokrócot. Hámat tettem a lovakra, a többi szerszámot a helyére készítettem a rúdra. Nekem már régen kint kellett volna lennem a jószágokkal, de ez kivételes reggel volt. Mamám fejés után felkeltette és felöltöztette a kislányt. Idesatyám is odajött a kocsihoz, és hárman fogtuk be a lovakat. Mamám nagyon szomorúan felült a kislánnyal az ülésre. Idesatyám még egyszer visszament a szobába, benézett a kamrába, bement a kertbe, benézett az istállóba, megállt egy percre a tehének faránál, benézett az ólba a disznókhöz — egyenként búcsúzott el sorba mindentől. Aztán odajött a kocsihoz és hozzám fordult, és nagyot sóhajtvá ezekkel a szavakkal búcsúzott el tőlem: Hát fiam én mostmár elmegyek, mert menni kell, vár az angyalbőr. Jól vigyázz mindenre, míg oda leszek. Anyádnak szót fogadj! Panaszt ne halljak rád, mert ha lesz, ha hazajövök, egymás után szaladunk. Úgy viseld magad, hogy mostantól kezdve te vagy a gazda, úgy viselkedj hát, ahogy a gazdához illik. Lehajolt, és mindkét arcomat megcsókolta. Én sírva csókoltam vissza, és a kezét is megcsókoltam. Aztán Péterhez fordult: Péter fiam, fogadj szót Viktor nénédnek míg oda leszek. Tudod, hogy én eddig meg voltam veled elégedve. Légy ezután is olyan jó gyerek, mint eddig voltál. Viseld gondját a jószágnak, úgy, mintha én itthon volnék. Az Isten áldjon meg fiam! Kezetrázott Péterrel, az meg akarta csókolni kezét, de nem engedte. Aztán kezébe

fogta a gyepfűszárat, fellépett a *felhércre*, onnan a kocsira. Még egyszer körbejártatta pillantását az épületeken, kazlakon, aztán egy nagy, keserves sóhajjal a lovak közé csapott. Könnyeket láttam a szemében. A kocsi kirobogott az udvarból, mi meg ketten a Péterrel egymásra borulva sírtunk.

Hogyan lettem hadiárva?

1918 elején már 18-tól felfele minden katonai szolgálatra alkalmas épkéztláb ember odavolt különböző frontokon. Itthon csak a 18 éven aluliak, öregek, csonkák, bénák, asszonyok lányok és kisgyerekek voltak. Februárban már a háborús nóták is más milyenek voltak. Szomorúbbak, fájdalmasabbak. Egyre többen veszítették el élet-párjukat, fiaikat, testvéreiket. Vagy csonkán, betegen sínylődtek különböző kórházakban, vagy örökre megölték pihenőjüket az orosz és olasz harctereken. Innen is, onnan is hiányzott valaki, látható volt a mindig több és több feketeruhás asszonyról, gyerekről. Már a háborús dalok így kezdődtek:

*Nem látlak én többet téged soha-sem, vagy
Trieszt mellett jegenyefa jelzi a sírokat,
Engemet az édesanyám de sokat megsirat.
Talján golyó fúrja át a bánatos szívemet...
Írd meg pajtás az anyámnak, ne várjon engemet...*

1918 február 16-án Juliánna napján névnapi cécóbál volt hirdelve Makóéknál, első szomszédunknál. Makóné, Julcsa néni nevenapjára készülődött a két tanyasorbeli ifjúság és persze én is. Nagyon szép enyhe, napsütéses, tavaszias volt az idő. A gyepeken levő vízlevezető árkokban brekegni kezdtek a békák és messzebből idehallatszottak a béka u-u-u-u-zások is. Talán ez már előjele volt annak, hogy most egy nagyon száraz, nagyon esőtlen év következik, aminthogy az is be is következett.

Akkor már a háború kezdete óta négyszer hullatták le a fák leveleiket, már új tavasz ígérkezett s minden jel arra mutatott, hogy hamarosan újra felöltöznek, immár negyedszer azóta... Akkor már az istállóban az ágyam felett két kapoccsal a falba erősített Zirzon-kaptár három polcán örvendetesen gyülekeztek a könyveim. Igaz, hogy csak olcsó, 24—30 filléres Milliók-könve, Koronás-regények, Legjobb-könyvek, Nick Carterek voltak nagyobb részt, de mégis csak könyvek voltak. És 3—4 dűlő-föld tanyasorainak tanyáiban együtt véve sem volt annyi, még olyan olcsó írott betű sem.

Már akkor én sűrűn odaálltam az istállóajtó küszöbére és az ajtófélfába évekkal ezelőtt bicskával befaragott és tintaceruzával lilára jelzett rováson mértem, hogy ugyan nőttem-e valamicskét tavaly óta. Mert nagyon szerettem volna nagyobb lenni, mivel igen kisművésű voltam, de csak alig észrevehető volt a növekedésem.

Akkor már mi is negyedik éve voltunk egyedül, családfő, apa nélkül, kishúgom is iskolakötelesre nőtt és a faluban, nagyszüleitől járta a második osztályt. Akkor már nemigen lehetett cselédhez jutni, főleg fiúhoz nem. Nekünk szerencsénk volt, hogy a tavaly nálunk szolgált, 15 éves bihar megyei oláh leányka, a Vuca visszamaradt és két heti otthonlét után visszajött, hogy még egy évet lehúzzon nálunk, jeléül annak, hogy nem lehetett nálunk rossz helye.

Idesatyámtól hetek óta nem jött levél. Igaz, hogy nem lehetett valami rózsás az élete, mert legutóbbi levelét úgy végezte, hogy: Imádkozzatok értem. Mamám is napról-napra szomorúbb lett, minél többször jöttem ki a faluból levél nélkül. Ő meg is mondta, hogy nem jön át Makóékhoz estére, van neki elég bánata. De én elmehetek, ha akarok. Dehát táncolni még úgysem tudok.

Mire beesteledett, elvégeződtem, kicsit szebb ruhába öltöttem és, miután a lova-

kat még megittam, átballagtam Makóékhoz. Igaz, hogy ez a ballagás messziről nézve kocogásnak is beillett. Már sokan voltak vendégek, alig fértek el a nagyszobába. Le volt véve a sarkáról a szobaajtó, hogy a konyhával együtt nagyobb legyen a hely, sőt a szobából az ágyak is ki voltak víve a ház elé. Szólt a *citera*, vagy ahogy mondani szokták, *tambura*. Ott voltak a két tanyasorbéli szomszédok süldő és nagylányai, 12—17 éves fiúk, legények, kijöttek a Pusztára József bátyám menyecske lánya a kislányával. Ők a messze Mátyáshalmán laktak. Idősebb emberek ülték körül az asztalt és csapkodták a kártyákat az asztallapra. Volt perec és főttkukorica, ital pedig jó kútvíz. De azért volt jókedv bőségesen. Dal, tánc, móka, tréfálkozás, el lett fedve néhány órára a háború, a rekvirálás, minden. Akkor tanultam meg a nagyobaktól sok háborús nótát. A mátyáshalmiak is hoztak magukkal egy párat. Még táncolni is megpróbáltam egy volt iskolatárs kislánnyal, ami várakozáson felül sikerült.

Bizony a kakasok már vigan kukorékolták hogy: Kuporodjatok föl, amikor úgy 3 óra után hazaindultam, fejembe sok háborús nóta dallamával. Bizony reggel alig akartak kinyílni szemeim, olyan álmos voltam, amikor Mamám megverte az istálló ajtaját és bekiáltott: Álomszuszék, fölkelni már, mingyár hasadra süt a nap! Aki bálazni szeret, az már legénynek tartja magát, aki legény, az már ilyenkor a lovat pucolja. Bizony, lópucolás közben arra rebbentem fél félálomból, hogy a lábamra esett a lókefe. De aztán felzsongtak fejemben az éjjel hallott nóták dallamai és dúdolva pucoltam sorba a lovakat, teheneket. Elvégződés, früstök után lefeküdtem, ráértem déligformán aludni. Vasárnap volt, február 17-e. A névnapi bál szombaton este volt... És akkor én már a tizenhatodik évemet tapostam, és kicsit mindig ferdén áll a katona-sapka a fejemben.

A következő hét is elmúlt anélkül, hogy levelet kaptunk volna Idesatyámtól. Pedig hetente két levelet is írtunk neki, én is, Mamám is. Végre, február 24-én, vasárnap már a háznál várt a tábori lap... Így kezdődött: Szeretett, kedves kis feleségem és családjaim. Tudatta benne, hogy meg van elég tűrhető egészségben, csak nagyon dallos a levegő, megkérdezte, hogy vagyunk, a jószágok megvannak-e? Vigyázzunk magunkra meg a jószágokra és imádkozzunk érte. Majdszak hazasegít a Jóisten. — Ezzel végződött.

De nem segítette haza. Úgy látszott, annyi dolga volt neki, hogy nem ért rá egy 4 év óta különböző harctereken sinylődő magyar tüzér sorsával bajlódni, mert több levél már nem is jött tőle. Ez az utolsó február 16-ról volt dátumozva. Éppen azon a napon írta, amikor én egész nap boldogan vártam az estét, hogy elmehessek Makóékhoz a céció-bálba.

Február 28-án, csütörtökön egy ismeretlen kézírásos, rossz magyarsággal írt, alig elolvasható tábori lapot hozott a posta: ez volt rajta Schegen asszon a ferjed schulyosan mek-schebeschulte. — Egyéb semmi. És két nap múlva, március 2-án, szombaton kijött nagyapám a faluból az ő tanyájára és úgy 9 óra táján láttuk, hogy ballag a bejárónkon befele. Mamámmal együtt elébe mentünk. Mikor összeértünk, köszöntöttük, ő meg minket és szó nélkül bementünk a szobába. Ott belenyúlt a lajbija belső zsebébe és onnan egy papírlapot vett elő, miközben nagy, piros zsebkezdőjével a szemeit törülgette: Na Viktor lányom, nincs már neked urad, nekem sincs már csak két fiam, azok is kitudja élnek-e még? (Az egyik orosz, a másik olasz fogásban volt.) Itt az értesítés lányom, hogy az uradat még 18-án eltemették Olaszországban. Mind egy szóig németű van írva, én lefordítottam oszt úgy hoztam ki mind a kettőt. Itt van na! Olvasd föl Imre aszt, amelyik magyarul van. Én átvettem kezéből a német nyelvűt is, a fordítást is. Ezt olvastam róla: — Mi tudatjuk Önnel, Csizmadia Imre tüzér szül. 1875. Oroszházán, február 18-án 1918-ban Császári és Királyi Tábori Kórházban No. 1507. erős, súlyos sérüléssel meghalt. — Harcmézón halt

meg a hazáért. Vittorio temetőjében, 36 számú sírba temették. Legyen neki boldog nyugvása az Úrban az ő Hazáért való önfeláldozásáért. — Nála talált tárgyak következők: egy levél, bőrszékeny, egy ezüst lánc, egy bronz érem, egy bicska, két darab cigaretta spüchni, 77 korona 1 fillér pénzösszeg. — 506 Tábori postaszám, ahonnan írták. Ez volt a fordítása a német nyelvű értesítő — lapnak. — És ez volt a gyászbeszéd Jóapám felett.

És akkor keserves sírás volt a tóparti tanya gerendás szobájában. Hárman sírtunk, egy szerencsétlen özvegy parasztasszony, egy 75 éves, öreg parasztember, akit azelőtt sem, azután sem láttam soha sírni, és egy 16 éves parasztgyerek, én.

Nagyapám nemsokára elment. Mi meg ott maradtunk szomorú szívvel. Mamám egész napon át eleven gyászjelentésként tett-vett a tanya körül, én sem daloltam azután még sokáig. Napközben arra gondoltam, hogy ezelőtt egy héttel még ugyan ki gondolta volna, hogy én már a következő vasárnap nem mehetek el a Molnárék cécbáljukra. Pedig még akkor, Makóéknál megbeszéltük, hogy ott újra találkozunk. Azért másnap, vasárnap este én mégis elmentem, de csak azért, hogy megmondjam, hogy mi történt, hogy meghalt az édesapám az olasz fronton. Ezzel megfordultam és hazamentem. Gyászszalag volt a kabátom balkarján, meg a katonasapkámnál és szomorúan ballagtam haza. Siettem mert Mamámnak nem is szóltam, hogy elmegyek. Hazafele menetközben arra gondoltam, hogy 16 éves sem vagyok még és hadiárva lettem. És milyen különös találkozása emberek sorsának: szegény, boldogult Édesapám is éppen ilyen idős korában lett félárva, csakhogy az ő édesanyját vesztette el és az is tragikus körülmények között halt meg. Úgy hallottam szüleimtől, hogy a királysági magas tanyaszoba plafonját meszelte és véletlenül lelépett az asztalról, amelyiken állva meszelt. Belső vérzést kapott és meghalt. 8 árvát hagyott itt, a legkisebb 4 hónapos volt.

Mikor hazaértem Mamámat az asztalra borulva, keserves sírás közt találtam. Én is kimentem az istállóba és ott a lovak, tehének faránál én is kisírtam magamat. Így lettem én életem 16. tavaszán hadiárva.

Mamám nem volt belenyugodva, hogy ennek így kellett lenni. Tudakozó levelet küldött a Vörös Kereszthez és onnan március 28-án a következő értesítést küldték: Szóserint: 838 205—Budapest, 1918. III. hó 28-án. Csizmadia Imréné úrnő, Oroszáza. Tudakozódásunk elintézéséül a következőket közöljük: Csizmadia Imre 117 Feld. Art. R. Szül. Oroszáza 1875 — harctéri értesítés szerint 1918. február 18-án az 1507 számú tábori kórházban sebesülés következtében hősi halált halt. Eltemettetett Vittorióban a katonai temető 36 számú sírjában. Ószinte részvéttel B.

Ettől a naptól kezdve én már félig-meddig nagykorú lettem. Egészen csak jóval később, 1957-ben, 55 évesen, amikor Mamám is meghalt. Mert az ember akkor lesz igazán nagykorú, mikor már senki sem mondja neki többé: fiam!

És itt újra el lehet az emberi sorsokon gondolkozni: az Édesapám a háború kitöréséig mindig makkegészséges volt, Mamám meg mindig betegeskedett. Ha panaszkodott, Jóapám sokszor mondta neki: Előbb meghalok én, mint te! És tényleg: ő meghalt 42 évesen, Mamám meg 85. évében halt meg. Az élet, a sors útjai kiszámíthatatlanok.

Csarejs Jánosné Hrabovszki Ilona

1930-ban született Békéscsabán, a Kastélyi-szőlőkben. Tanyán nőtt fel, iskoláit is ott végezte. Már akkor is szeretett rajzolni, festegetni. Legeltetés közben mindenre: lábára, porba, tükre, görögdinnyére, levegőbe, papírra rózsákat rajzolt. 18 éves ko-

rában férjhezment Csarejs Jánoshoz. Telekgerendáson laktak. Dolgozott a férje mellett a telekgerendási Vörös Hajnal Tsz-ben. 1961-ben Csorvásra költöztek. Férje egy darabig még a Tsz-ben dolgozott, 1967-től a Csorvási Postahivatalban dolgozik. Hozzájuk költözött apósa és testvére is. Egyetlen fia az Orosházi Gimnáziumba járt. Miután sok jószágot is nevelt, abban az időben nem is gondolhatott festésre. Később a főzés és házimunka elvégzése után ami kis ideje maradt, azt festésre, írásra és zenélésre szánja. Énekelni is szeret, amit édesanyjától örökölt. Kedvteléseiben nagy öröme telik. Férjével együtt citerázik a Csorvási Pávakörben. Festményeit minden hónapban a Békéscsabai Gyopár Klubba bemutatja, ahol szakmai tanácsot kap. Életében először ment 1977-ben alkotóközösségbe: a Békési Alkotóházba.

...,*hogya ne vigyem magammal a sírba!*"

Cselédsors

Arra ébredtem fel, hogy körülöttem idegen emberek is vannak. A szoba is idegen volt számomra. Minden olyan más. Felejthetetlen nyugodtság töltötte be az egész szobát. Talán az volt az, amit én éreztem, hogy nem kell félni a víztől. És jobban lettem egyszerűbb. Ugyan úgy kezdtem acsarkodni, mint mikor először beléptem iskolába. Csak most anyámnak kiabáltam. Édesanyám, én éhes vagyok. Erőstúróstészta akarok. Sokat. Mi az kis Icsunkám kishöröcsögöm? Mit akarsz? Mondom, enni akarok. Aztán futott egyenesen az istállóba, megmondani apámnak. Hogy megvagyunk mentve. Nem vesztünk el, csak félig. Mert az egyik már jobban van. Majd megsegít a jó Isten, hogy a másik lány is fölépül egyszer. Mindig segítőkész Lalus Andrásné, akiben én egyszerűbb Urban nagyanyámat láttam, mondta, hogy Mariska majd én hozok brinzát Csabáról. Hadd gyógyuljon ez a lány. Talán éreztem, hogy én többé nem fogom látni az én nagyanyámat. Mert mikor üzenet eljutott hozzá, hogy elmentünk cselédnek és hogy a tanyából nem lesz csak rom, mert abban már lakni sohasem lehet. Azon az éjszakán megis halt szegény. Így ismerkedtünk meg sok jó, hasonló sorsú és gondolkodású emberekkel. Ha én őszinte akarok lenni most, mert az vagyok, holnap is az leszek, holnapután még szerényebb akarok lenni. Akkor én most azt fogom mondani, hogy édesapám meg édesanyám tán testvért sem szeretete jobban, mint azokat, akikkel együvé hozott a sors.

Lalusékat is szerettük. De szerettük Kovács Palit, aki csabai volt. Akivel apám úgy tudott dolgozni, haladni és megérteni egymást. Annak nem kellett mondani, hogy mit kell most csinálni. Tudta a módját. Másika János, aki Bihar megyéből jött, ruháért, meg amit megesszik dolgozni, az nem tudta a sorját a munkának. 21 éves volt. Azt mondta, hogy otthon csak varjúkat zavart onnan, ahol volt vetve kis búza meg krumpli. Meg fákat szedett. De éppen úgy szerettük őt is, mint Dandé Eleket, aki dobozi volt, az kanász volt. Ezt meg úgy szerette apám, mint a saját fiát. Mert neki nem volt, csak lányai. Sztolárik Antóniát kivételesen szerettem, mert mindig dalolt. Dalolt akkor is, ha bánata volt, dalolt, ha öröme volt, dalolt, ha jól leszidták, valamiért kikapott. Dalolással elűzte a baját. Én meg utána járkáltam, mint a szopós malac és daloltam vele. Meg, vele búsultam is ha szomorú volt. 9 éves voltam, de az én fejem minden szép nótát megemésztett. Én már akkor megtudtam különbözni gyönyörű és kevésbé szép népdalokat. Azért maradtak meg bennem, hogy amíg élek, én nem felejttem el őket. A legszebbek közül legalább egyet:

*Načo si sa taká mladá vidala,
Ked si ešte šesnác ročkov ňemala.
Hore háj dolínu pozdravujen si milú,
Milú holubičku sivú.*

*Štítri koňe zdupotali na moste,
Ne chodjevaj ti moj mili neveste
Hore háj dolinu pozdravujen si milù,
Milù holbičku sivù.*

Megpróbálom átfordítani magyarra:

*Minek mentél oly fiatalon férjhez,
Amikor még nem voltál tizenhat éves.
Föl-lefelé a völgyön. Tisztelem a szeretőm,
Drága szürke galambocskám.*

*Négy lovak megdobbantottak a hídon,
Ne járjál te menyecskékhez szeretőm.
Föl-lefelé a völgyön. Tisztelem a szeretőm,
Drága szürke galambocskám.*

De ennek a nótának ez ellentéte is volt, amit Ancsurka szeretett dalolni. És arra a dallamra hogy Őszi rózsa megfagyott. A sze... stb.

*Ja, sa ešte ñe vidám,
Hja ešte doz času mám.
Mo jo frajer je lyen leventás,
zañim ja čakán.*

*Férjhez nem megyek én még,
Nekem ahoz sok idő van még.
Szeretőm még csak levente,
Arra várok én.*

Nagyon megsirattam ezt az Ancsurkát, akinek el kellett menni onnan tovább cselédnek. Hogy miért, azt máig sem tudom pontosan. Talán megsértődött, mert elég gyakran használták a gazdáék, hogy ha nem tetszik, elmehetsz. És elment. De jött helyette másik. Az Chudi Tonka volt. Az erős volt. Pruszkiba, csipkésbe, melltartó nélkül, (no de ekkor édesanyám sem használta), szép ráncos szoknya volt rajta. Azt is megszerettem. Én mindenkit megszerettem. Szép hunyorító kék szeme volt, és mélyen ülő, hogy amikor elnevette magát, egészen behunyta a szemét. Öröm volt nézni, ahogyan nevetett behunyt szemmel. Pláne mikor fölemelte a kezét, mind a ketőt az égre és kiabált: hogy: Aké je toto žive ěcko? Milyen eleven ez a gyerek! már mint én. Mert olyan is megtörtént, hogy hátratett kézzel jártam az én nagyot-halló apám után. Mindig készenlétben. Ha valamit keresett, követelt, kérdezett, vagy tőle kérdeztek, mindig ott teremjek, mint a Babszemjankó. Mert ha nem voltak kint a gazdáék, neki kellett rendet teremteni. Úgyhogy én voltam édesapám tolmácsa. Ne *sutyorogjál*, hanem mondjad hangosabban. Ha meg hangosabban mondtam, s főleg igazat, mert sokszor szembeszálltam apámmal, akkor azt mondta, ne ordíts úgy, nem vagyok én olyan nagyon süket. Én ha valakinek a szájára nézek, akkor megértem. De nem értette meg, mert furcsán beszéltek az Ancsurkák. Meg a Másika János is. Legalább is nekünk. Nekik meg a mi nyelvünk, a mi beszédünk volt furcsa. Nos emiatt volt a megnem értés. Apám nem hallotta, meg, nem értette, ha Jankó suttogva beszélt lekókadtt fejjel, hát én ezt nem bírtam ki, hogy ne szóljak. Mert megvédtem a Jankót. Kikaptam, hogy beleütöttem az orrom, ami nem rám tartozik. Nem mindig vette észre édesapám, hogy utána járkálok, és amikor hirtelen hátulról a

fülibe kiabáltam, hogy szegény Jankó nem értette meg amit maga mondott neki. Ő szegény megrezzent, megjédt, még hirtelenebbül visszakézből számat találta el. És megrepedt a szám. De nem fájt az ütés. Csak az igazságtalanság. Elbújtam a szalma mögé, oda ahol a szalmakazal mellé a kimaradt szalmát rakták. Ott ahol találkozott az újszalma a régivel, ott lyuk maradt. Abba belefűrtam magam, befedtem magam szalmával. Még a fejemre is, de keveset, hogy tudjak levegőt kapni. És ott zokogtam délig. Nyeltem a sós könnyeimet, meg a vért is, meg azt is, ami az orromból folydogált. Amikor már jól kifűjtam az orromat, kezdtem szaglászni, hogy olyan kamra szag van körülöttem. Egyszer csak belemarkoltam egy turkesztáni sárga dinnyébe, meg almába. Valaki eldugta oda. Sipirc kifelé a szalmalyukból. Nehogy még engemet meggyanúsítsák, vagy nehogy valaki észrevegye, hogy én észrevettem. Akkor már apám hívott ebédelni. Icskó hibaj jest! Icskó gyere enni. Fájt a lelke. De nem mondta az asztalnál sem. Én sem mondtam semmit. Emlékszem, hogy paradicsomleves volt tarhonyával, meg két ujjnyi kolbásszal: mert hosszú az év. Abból mindig két tányérral ettem. (Mert nagyon jó étvágyam volt.) Mikor az első kanál levest a számba tettem, a korgó gyomromban, abban a pillanatban felszisszentem és nem tudtam tovább enni. De még kolbászt sem. Mert az is csípős volt. Hogy ne együnk olyan sokat. Apám mindezt észrevette, noha a repedés belül volt, de a szám meg volt dagadva. Befejeztem rögtön az ebédet, és fogtam puha kenyereket, ami a tányérom mellé volt oda támasztva, mentem szépen kifelé. Amíg bent ebédeltek, én is bementem a szalonnásba, és megszíroztam egy kicsit a kenyeret és megettem. Só nélkül. Hogy gyógyuljon a seb.

Felejtetetlen téli esték

Az igaz, hogy a táncmultság soha vissza nem tért. De mindig volt olyan is, hogy a mi rettenetesen szomorú sorsunkat valami megédesítette. Esténként, mikor körülültük a forró hasaskemencét. Mert fűteni való volt miből. Akkor előjöttek a régmúlt dolgok. Emlékezni mindenki nagyon szeret. Így hallgattuk estéről estére igazat, meg nem igazat. Ott nem hurrázta le senki egymást, hogy minek beszél ilyen marhaságokat, és ki hiszi ezt magának. Mindenki hitt egymásnak, amit mesélt. Anyám mondta, hogy szilveszter éjszakáján minden jószág emberi nyelven panaszkodik, vagy éppen dicséri a gazdáját. Hogy hitte-e anyám ezt a dolgot? Azt nem tudom. Én mindenesetre kicsi koromba elhittem. Mikor elköszöntünk az óévtől és kimentünk éjfélkor az udvarra meghallgatni valahonnan csendességhozta harangozást, mert mindig hozta. Csak nem mindig egyhelyről. Egyszer Csorvásról, egyszer Gerendásról hallottuk. Olyankor mindig az járt az én eszembe, hogy no most mondja a mi Borcsánk, hogy milyen gazdája van. Másnap reggel, újévkor az volt az első, hogy irány az istállóba. No mit panaszkodtál Borcsa? Hosszú mú-ú-ú-ú volt a válasza, és feküdt. Mert éreztem, hogy legtöbb panasz rám volna. Sokszor megpufákoltam az orrát húsággal, mikor vezettem az úton kifelé. Mert amikor kukoricának a csöve mutogatta magát, Borcsa nem tudott ellentállni. Úgyis lemarcangolta. Rágta sokáig. Hol az egyik oldalsó fogával rágta, hol a másikkal. Én meg nem azért vertem az orrát, hogy sajnáltam tőle, hanem azért, hogy azt mondta apám, hogy vigyázz te lány arra a tehenre, hogy se a mi kukoricánkából ne egyen, se a máséból, és hogy ha megtalálna fulladni, be ne gyere, mehetsz világgá.

Apám meg azt mondta, hogy az ő gyerekkorában vettek egy tehenet. Gyönyörű tőgye volt. Mikor hazamentek, fejni akarták, hogy megszabadítsák attól a sok tejtől, és nem adott semmit. Azaz, hogy szégyenszemre adott, de csak egy tajtékipával. Cvirik, és semmi több. No futott aztán az én Hrabovszki nagyapám Pindrosékhoz, az is Hrabovszki volt, így csúfolták, mert nagyon szeretett öltözködni, mosakodni,

és akkor azt elítélték. Gyere Pindros nézd meg, hogy milyen jól bevásároltunk, mert megvettünk egy megrontott tehenet a vásárba, mondta nagyapám. És eljött. Megnézte a tőgyit, nincs-e valami tályoggyökér beleszúrva, mert attól is megdagad a tőgye, de nem volt. Ez meg van átkozva. Ki kell seprűzni. És kizavarták a nagyvilágba. De azt is mesélte, apám, hogy szomszédba megdörzsölték a nyakát tavasszal bornyúnak petróval, mert tetves volt, hogy mitől kapott lángot a bornyú, azt ők sem tudtak, csak azt, hogy a bornyú egyenesen a szalmakazalhoz ment kinyábra dörzsölni. (Amúgy is szeretett tavasszal a jószág dörzsölni szalmához, mert a párás istállóban télen letetvesednek). És meggyújtott egy hosszú szalmakazlat. Szénné égett. A bornyú megmaradt. Ezt apám is látta. De anyám is látta és sokszor elmesélte a boglyas kemenecé mellett, hogy égtek meg Szlávikék. Mert nem akart ott Kastélyi-szöllőkbe senki biztosítást fizetni. Hiába járt a biztosítástól egy ember, és körülbeszélte magát, hogy maguk meg is éghetnek. Nem égünk meg, mi nagyon vigyázunk a tűzzel.

Azon a napon is járt az a biztosító ember, és azon a soron senki nem biztosított. Inkább bezárkóztak előle. És bosszúból meggyújtotta Szlávikék tanyájukat a biztosító ember. No de ezt nem mertek csak úgy meggyőzően hangoztatni, csak úgy *puszmozva*. De nem csak nagyanyám látta, hanem többen is, amikor kinéztek az ablakon, vagy még nem aludtak, hogy egy olyanforma ember, mint a biztosító, az kocogott egészen a körgátig, éjféltkor. Kis idő múlva égbekiáltó jajjajozás, hogy égnek Szlávikék. No aztán mentek másnap biztosítási csapatostul, akinek csak volt pénze. A bulgárok nagyon értettek a kertészkedéshez. De a csabai tótok meg borzasztóan spórolósak voltak. Így beszélt nekem az anyám. De nem csak beszélt, hanem úgy is éltünk mi is. Spórolva, beosztással.

Istenfőlé édesanyám nem félt semmitől. Se dörgéstől, se villámlástól, se lámpásoktól, már olyan lámpásokra gondolok amelyik a földhöz vágta magát mint a labda, aztán fölugrott és megakadt a fán. Azt nem lehetett megfogni. Édesanyámnak ugyan nem ült a vállán olyan lámpás sohasem. Csak mondta, hogy ő nem félne. Hogy olyankor csak annyit kell mondani, ha Isten velem, ki ellenem, akkor nem lesz semmi baja az embernek. Meg ha valamit elveszítettünk, csak annyit mondjunk keresés közben, hogy kenyérért volt véve, akkor megtaláljuk. Egyszer-mászor meg is találtunk, de nem mindig. Pláne mikor megtapostam egy kiskacsának a nyakát patkós cipőmmel és eldugtam, hogy ne lássa anyám. Keresd, mondta, és gondoljál arra, hogy kenyérért volt véve, akkor az biztos, hogy meg lesz. De nem lett meg. Éjféltkor is kiment az istállóba anyám, ha valami neszt hallott.

Apám már nem volt olyan bátor. Az félt kimenni. Az félt a zengéstől is. Egértől is. Mindig mindentől félt. Hivatalos emberektől is félt. Összeírástól is félt. Állat összeírástól. Még postástól rendőrtől is félt. Félt a hivatalos papirtól. Csak a csendőröktől nem félt. Én nem lopok, nem rabolok, én nem félek, Ti is menjetek szépen az úton, ha jönnek csendőrök és köszönjetekek szépen, mondta mindig. De én azért csak féltem a csendőröktől. Azok a lihegő lovak versenyt vágattak azon a sáros dűlő úton, csak úgy fröcskölték azt a darabos sarat. Bármilyen szép is volt az a kakastollas kalap, nekem mégsem volt szép, mert nem volt nyugtató. De lakodalom az más volt. Az megnyugtató volt. Énekelni, vígadni, táncolni. Valami kimondhatatlan öröm, boldogság bűjt belém. Olyan mint a karácsony szent estéjén, mikor egészben kellett gerezd fokhagymát lenyelni, és enyém mindig makacszkodott. De lenyeltem. Ha mindig titokban átrágtam. Mert abban leltem az egész évi egészségemet. Féltam, ha nem nyelem le, akkor oda az egészségem. De apám is félt. Félt, hogy ha nem hozza be a szobába karácsony szent estéjén bűzát, kukoricát, babot, mákot, árpát, zabot szakajtókosárban összevegyítve, megszentelni: akkor nem lesz termés. Még szénát is hoztunk be. Édesanyám iparkodott padlásról ruhát leszedni, szárítókötélről, mert

keményre fagyott ruha állat pusztulást jelentett. Ahány keményre fagyott pl. férfi ing, annyi lenyúzott döglöttjóságnak a bőre ugyan úgy fog lógni.

Nagyon jó alvó voltam leánya koromban, mert úgy kifutkároztam magamat, mint a zerge. De mikor édesanyám mesélt, hogy ott Békéscsabán Kastélyi-szőlőben, ahol ástak koponyákat, fazekat arannyal, azt szerettem hallgatni. Akkor nem voltam soha álmos. A Kastélyi-szőlőkben az Ábrahámfinak volt kastélya, s törökök idején le lett rombolva. Mindent be kellett szolgáltatni, a múzeum számára. De nem mindenki tette. Félték a felhajtástól. Féltették azt a kis RÁTA parcellát. Hogy szét dúrják, mint a vakondok a már bevetett kis földet. Gyorsan ássuk vissza azokat a koponyákat mondták, hogy ne tudja meg senki sem. Mikor én ezt hallgattam gyerekkorban (mert borzasztóan érdekelt), akkor nem gondoltam, hogy öregedő napjaimra ásom ki a magam koponyámból mindent, ami megmaradt édesanyám, nagyanyám, apám révén. S hogy az megmaradt a fejembe, kár lenne beleásni az anyaföldbe velem együtt. Mert nem csak nagy örömöm telik benne, hanem szükség van erre. Mint ahogyan én szerettem hallgatni gyerekkorban nagyanyámat, úgy fognak majd a mi unokáink is szeretni olvasni, meghallgatni. Olvasni arról, hogy éltünk, hogy mit ettünk, hogy öltözködtünk, hogyan gazdálkodtunk. Hogy iskolában félre dobott narancshajból babszemnyi pogácsákat szaggattunk és ettünk, hogy sapka helyett jó volt a fekete patent harisnya összekötve. Hogy nem voltunk egyformák, és igazságtalanságot éreztünk, hogy átéltünk árvizet segély nélkül, a járványt paralizálást SZTK nélkül, hogy elmentünk cselédeskedni, mikor jött az árvíz, hogy keservesen felépítettünk újból, hogy jött a háború, hogy szűken volt a kenyér, hogy csak úgy volt elég, ha pótolva volt kukoricaliszttel és krumplival, hogy széjjelment sütés közben. Olyasra, mint a kocsikerék, hogy nem volt só, se cukor, csak mi főztünk cukorrépából szirupot, de abból még pestieknek is jutott, hogy nem volt ruha, hogy magunk szóttunk, mikor esett az eső. Hiába mondta az én anyám, hogy Daj bože dažda, Nak sa vispi žena každa, Adjál uram esőt, hogy aludja ki minden asszony magát, mégsem aludta ki magát. Hogy az asszonyok még a megrakott kocsi tetején is szorgoskodtak, amíg mentek Csabára piacra. Vagy foltoztak, vagy babot fejtettek. Hogy gyalog jártunk Csabára, fölpackolva piacra túróval, tejfellel, mert még bicigli sem volt. A férfiak ha mentek vásárnap legettetni, (mert a gyerekek megfélelkeztek magukról játék közben) szekercét vittek magukkal, és azt reszeltek. Hogy volt Raktár, Magtár, Hombár, Futura, ahová beszolgáltattunk a búzát. Hogy tolakodtam C. jegyre 1 kg cukorért és 3 méter kartonért, amíg össze nem estem éhségtől meg veszekedéstől. Mert egy pultigéző kis fiúcska örült, hogy zörög a cukor a zsákba s fölpipiskedett és odanyomták a pulthoz tátott szájjal s emiatt volt olyan csúnya veszekedés egymásra kiabálás, hogy az én szalmaszál idegrendszerem nem bírta ki és összeestem. Egy pár jószívű asszony dajnározott engem, akik úgy gondolták, hogy más bajom nem is lehet, csak az, mire ők gondoltak. Úgy elszégyeltem magam, hogy hazamentem cukor és karton nélkül. Még hazudni is kénytelen voltam, azt mondtam, hogy nekem semmi nem jutott. Hogy a bánatunkat, félelmünket, örömünket, megaláztatásainkat nem volt kinek mondani, csak a jóistennek és a macskának. Hogy a koldús könyörgő szeme és kinyújtott keze mellett sohasem tudtunk úgy elmenni, hogy abból a kevésből ne adjunk, hogy iskolába sokat sírtam igazságtalanság miatt. Hogy amikor első osztályban tiszta kitűnővel mentem haza zokogva, mert nem tudtam magyarul, nem tudtam hogy mit jelent, kitűnő. Otthon sohasem hallottam. Csak azt értettem, hogy jó, jó. Hogy volt infláció, ha máma eladtunk 50 db tojást, holnap nem tudtunk venni érte semmit. A milliók csak szaporodtak, mint a szemét. Hogy az én sokat szenvedett drága édesanyám munka közben mindig mondta, hogy meglásd kis Icsunkám, kis-hörcsögöm, nem lesz mindig az így, vége lesz ennek egyszer.

Koczka Pál

Orosházán született 1899-ben. Iskoláit Orosházán végezte. Utána az orosházi határ Bónum nevű részén 7 kat. holdas tanyásbirtokon dolgozott apjával egykarra. Két évig vett részt az első világháborúban, majd az akkor megalakuló nemzeti hadseregben szolgált két évig s utána megnősült. Hét évig együtt gazdálkodott özvegy édesanyjával, majd 1952-ig önállóan gazdálkodott. Ekkor belépett az orosházi Új Élet Termelőszövetkezetbe. 1953-ban kilépett s 1960-ig 8,5 kat. hold földön gazdálkodott. 1960-ban az orosházi Vörös Csillag Tsz-be lépett, ahonnan 1970-ben ment nyugdíjba. A tsz állattenyésztési részlegében mint brigádvezető dolgozott. 1945 után a megalakuló Nemzeti Paraszt Párt orosházi csoportjának elnöke, az orosházi Nemzeti Bizottság alelnöke volt. 1955-ben pedig az orosházi 48-as Kossuth Olvasókör elnöke lett s ezt a tisztséget viselte a kör megszűnéséig, 1962-ig. A paraszti munka mellett mindig érdekelték a közügyek.

*Ahogy én láttam!
Károly király Debrecenben*

1918 október elején vége lett a tart. tiszti iskolának. Már le is adtuk azt a szerelvényt, amit az iskola céljaira kaptunk. Úgy tudtuk, hogy napokon belül megyünk a frontra, amikor kaptunk egy parancsot, hogy minden tiszt, aki az iskolában oktató volt, kiegészítve a 3-ik honvéd gyal. ezred altisztjeivel (kb. 120 ember) egy századot képez, beöltözik vadonatúj ruhába, de rang, vagyis rendfokozatot nem szabad fölvarrni. Mindnyájan közhonvédként szerepeltünk. Csak négy tizedesnek kellett fölvarrni a csillagokat, mivel ők lettek a szárnytisztesek. Mindezt azért, mert egy százados parancsnokságával, egy őrszázadot fogunk képezni, amely század a király szállásánál az őrszolgálatot fogja ellátni. E hírnek mi, akiknek a menetlevele is kész volt, hogy megyünk vissza a frontra, nagyon megörültünk, mert így a frontramenés elmaradt.

Kezdetét vette a zárt rendi gyakorlatozás. E gyakorlatokat az a százados vezette, aki parancsnoka lett az őrségnek. A kitüntetések föl kellett varrni. A századosnak is megvolt minden kitüntetés. A gyakorlatozás nagyon jólment, ami nem volt csuda, hisz minden ember altiszt és legkevesebb 2 éves katonája volt. Nem is erőltette a százados úr se a gyakorlatokat. Inkább arra iskoláztatt bennünket, hogy mit és hogyan feleljünk ha ő Felsőge megszólít és esetleg kérdez valamit tőlünk. Egy hétig gyakorlatoztunk. Mindennap fölálltunk a vármegyeház nagykapuja alatt. (Ti. ott rendezték be a Király szállását.) A 3-ik gy. ezr. zászlóját egy hadnagy tartotta a jobbszárnyon. A százados jobbra néztt vezényelt, a zászlót háromszor meghajtotta a hadnagy. Ezalatt a kürtös fújta a díszjelet. Majd a százados jelentkezett, mint az őrség parancsnoka.

A vármegyeházát ez alkalomra gyönyörűen földíszítették. Az érkezés előtt való nap, megérkezett Bécsből a személyzet és a testőrség. Ők mesélték, hogy a cseh testőröket és a személyzetből is a cseheket, még a nyár utolján leváltották, mert már nem bíztak bennük. Az ide érkező testőrök mind magyarok voltak.

Az érkezés napján, az állomástól a vármegyeházáig, katonaság vont kordont egymás mellé állítva, hogy az út nyitva, szabadon maradjon. Óriási volt a tömeg, ami nem is volt csuda, hisz királyt nagyon kevesen láttak a debreceniek közül.

Amikor fölűnt a teljes díszmagyarba öltözött főúri lovasbandérium, élén azokkal a főurakkal, akiknek a lovaikat két-két csatlós vezette, utána a Debreceni ötösfogat, amelyben a királyi pár ült, olyan nagy lett a tolongás, hogy a katonai sorfalat a tömeg áttörte és csak a pesti lovasrendőrök szorították vissza a lovakkal a tömeget.

Amikor a kapu elé kiállított figyelő altiszt jelentette, hogy jönnek, a kürtös fújta a díszjelet, a zászlót háromszor meghajtotta a zászlótartó hadnagy, a százados Vigyázz, jobbra néztt vezényelt. Az ötösfogat begördült a kapu alá és megállt közvetlen az őrség jobbszárnya előtt. A százados a kardjával tisztelgett, a király kilépve a hirtőből a századoshoz lépett, az jelentkezett, mint az őrség parancsnoka. (Ez alatt a lóról leszállt főnemesek fősorakoztak az őrséggel szemben, kardosan, teljes díszben).

A Király nem egész tiszta magyarsággal, megkérdezte a századostól, hogy melyik ezredben szolgál, hol kapta ezt, meg ezt a kitüntetést, majd a százados kíséretében végig ment az elég hosszú arcvonalon. Többektől megkérdezte, hogy hol kapta a kitüntetést, melyik ütközetért. Ez alatt a királyné kiszállva a kocsi körülveve a főúri hölgyektől, fölment a díszterembe. Majd a király is a kormány tagjaival és a főurakkal, kisebb beszélgetés közben fölment a testőrök sorfala között.

Csak ezek után jöttek a Bécsből is lehozott királyi udvartartási kocsik és a főurak szebbnél szebb kocsijai. Egy pár óra elteltével a vármegyeházától az öreg református templomig szőnyeget terítettek és azon vonultak a református templomba Istentiszteletre. Ezt mindnyájan érdekesnek tartottuk, dehát a Református Rómába csak nem mehet katolikus templomba.

Csak később tudtuk meg, hogy az állomáson, mivel a hadiregula szerint az állomásőrséget (városparancsnokságot) ahol közös ezred van, mindig, mindenütt az adja, e közös ezred adta a díszőrséget és a zenekart is. Mivel pedig ez az ezred a 85-ös K.U.K. közös ezred (cseh) volt, az ezred zenekara fogadta a király vonatát, mégpedig Gotterhaltéval. Ebből azután nagy politikai ügy lett, mert az ellenzékiek és a magyar érzésű sajtó is, amely akkor már nagyon szabadon írt, mert már nagyon érződött a bomlás, élesen kifogásolta a fogadásnak e módját. Már ekkor híre jött, hogy Horvátország elszakadt a Monarchiától, a horváth ezredek lázadoznak. De a mi főuraink süketek, vakok voltak. Még mindig hittek a csudába. Azt hitték, hogy a nagyhatalmak nem engedik széjjeljeszteni a Monarchiát, pedig akkor már Csehország kiválása is bevégzett tény volt. És ha 18 elején mégis volt a hajlandóság a nagyhatalmaknál, ha akkor még az oroszbomlás után, ők is hajlandók lettek volna valamilyen formában megtartani a Monarchiát, a piavéi veszített csata után Bulgária és Törökország kiválása után már nem voltak hajlandók különbéke. Már a franciáknál elvetették a Monarchiát és már Szerbiának, Romániának Csehországnak adták meg a lehetőséget, hogy önálló államokká fejlődjenek.

Hogy mennyire vakok voltak a mi főuraink, mutatja az is, hogy a Király távozása után azt a parancsot kaptuk, hogy a század fölszerelve, készenlétbe marad úgy, ahogy van, mert a Király a jövő héten jön Szegedre és ott is mi adjuk az állomásőrséget.

Persze ebből már nem lett semmi, de egy hétig még együtt volt fölszerelve a század, majd a rohamosan romló viszonyok miatt már nem volt szükség az őrszázadra. Jött a parancs, hogy mindenki vonuljon be az ezredhez. Mi ennek nagyon megörültünk és bevonultunk Nagyváradra.

Ott találkoztam az én szakaszparancsnokkal, aki az iskola vizsgája után két hét szabadságot kapott és így ő se ment a frontra. Nagyon le volt hangolva. Szidta a kormányt. Ő már tudta azt is, hogy a románok újra hadiállapotba vannak, biztosra vette Erdély megszállását, ha csak nem tudunk akkora hadsereget visszatartani, amellyel meglehetően akadályozni a megszállást. A románoktól nem tartott nagyon, mert azt mondta, hogy egypár honvéd hadosztály megtudná akadályozni a románok megszállását, de ha a háborúnak vége lesz, már pedig annak hamarosan vége lesz, a hazaözönlő katonaság négy esztendő után és a nagy gyomorúság láttán, nem lesz hajlandó tovább harcolni és csak az Isten tudja, hogy mi lesz.

Igaza is volt neki. Október utolsó napjain már olyan nagy volt a zűrzavar, hogy az őrsegeket és a készülséget a hadapród iskola adta. A menetszázadok már el se indultak, mindenki szökött haza. Így következett be a forradalom. Napok alatt teljesen megváltozott a helyzet. A kormány tehetetlen volt a tömegekkel szemben, mert a katonaság is a tömegekkel tartott. A bomlást elősegítette a nagy nyomorúság és az Oroszországból hazajött hadifoglyok. De nemcsak a hadifoglyok, hanem az oroszfrontról áthozott katonák is, akik tanúi voltak mindkét forradalom hatásának. Ez a hatás nemcsak az orosz katonákat érte, de közülünk is sokakat elgondolkoztatott. Azok meg, akik fogságból jöttek haza, különösen ha újra kivitték, vagy újra kiakarták vinni az olasz frontra, valóságos kommunista agitátorok lettek, jóllehet nem voltak mind kommunisták, de már az elbeszéléseik nagyon sokban hozzájárultak ahhoz, hogy mi se úgy láttuk már a dolgokat, kezdtük már mi is hinni, hogy megváltozik a helyzet.

erdős Tóth Sándor

Orosházán született 1899-ben. Iskoláit az Orosháza-Monori úti tanyai iskolában végezte. 12 éves korában árván maradt. 22 éves kora óta önállóan gazdálkodott a 10 kat. holdas családi kisbirtokon. Katonaidejének letöltése után, 1921-ben megnősült. Később a felesége hasonló terjedelmű földjét is művelte egy darabig haszonbérbe anyósától. 1951-ben belépett a Táncsics Termelőszövetkezetbe, 1956-ban kilépett, majd 1960-ban ismét belépett, de az orosházi Dózsa Tsz-be. A termelőszövetkezetben 2 évig mint brigádvezető, majd 7 évig mint könyvelő dolgozott. 1964-ben nyugdíjba ment. A paraszti munka mellett mindig érdekelték a közügyek, különösen a kulturális ügyek. Az Orosháza—Monori Hangya Szövetkezetnek 25 évig felügyelőbizottsági elnöke, a Monori Gazdakörnek mindvégig pénztárosa, a Monori Önkéntes Tűzoltó Testületnek pedig elnöke, és parancsnoka volt hadnagyi ranggal. 1932-től 1972-ig a Monori tanyaközpont kulturális ügyeit irányította: színjátszó csoportot vezetett. A Monori-úti iskolában működő Bakó József költő-tanító segítőtársa volt a kultúra területén. 10 éve városi tanácstag. A Hazafias Népfront-bizottság tagja.

*Amit írtam, igazat írtam!
Egy kedves emlék az életemből
Első találkozás Bakó József költő-tanítóval.*

1931 őszén a Vas megyei Nemescső községből érkezett Orosházára. Először az orosházi állami iskolák igazgatóját Münstermann Ernő c. tanfelügyelőt kereste fel. Igazolta, hogy az Orosháza—Monori úti iskolához helyezték, és útbaigazítást kért. Ott találkozott Balassa János ig. tanítóval, aki azelőtt 12 évig, 1915-től 1927-ig tanított a Monori-úti iskolában és ügyvezető elnöke volt a Monori Hangya Szövetkezetnek. Jól ismerte a tanyavilágot és jó kapcsolata volt a monoriakkal. A tanfelügyelő megkérte Balassa Jánost, hogy együtt menjenek ki az iskolához. A déli vonattal meg is érkeztek. Amikor kiszálltak, Bakó Józsefnek nagyon új és érdekes volt a tanyavilág. A fehérre meszelt tanyák, a szépen betetézett takarmánykazlak, a szárkúpok, a kistanyák és nagyanyák. Az Alföldön eddig még soha nem járt.

Elindultak az iskola felé. Útközben megálltak egy szép zöldelő búzatáblánál. Azt mondta Bakó, de szépen kikelt ez a rozs. Te Jóska, ez búza, nem rozs! Ebből lesz a jövő évi kenyერünk, majd meglátod, milyen szép nagy magas kenyeret sütnék a monori asszonyok. Az orosházi kenyér messze földön híres. Azután kérdezte, mondd már János bátyám, milyen népek laknak erre? Hogy lehet velük megbarátkozni. Azt felelte Balassa, hogy majd megtudod. Bemegyünk egy ismerős családhoz. Oda-

értek, köszöntek, azt mondta Balassa: Deák bácsi, Deák néni, bemutatom a barátomat, Bakó József biztosítási ügynököt. Azért jött, mert biztosítani szeretne itt maguknál is. A család nagyon meglepődött. Deák néni azonnal kijelentette, hogy ide hiába gyűtt, mert mink nem biztosítunk! Deák bácsi meg Balassának: tanító úr, megmondtuk már magának, hogy ide ne hozzon biztosító ügynököt! Ha Balassa nem lett volna régi jó ismerős, hamar gyorsan ki lett volna penderítve a „biztosítási ügynök”. Ekkor látta Balassa, hogy itt már a bemutatkozásból valami botrány lesz, azt mondta: Deák bácsi, ne haragudjanak, csak tréfa volt és újra bemutatta: Bakó József kollégám, ide helyezték a Monori iskolához. Ő fogja tanítani a kislányukat is, Margitot. Ekkor megváltozott a hangulat és lett kedves fogadtatás. Bemutakozott: 35 éves vagyok, Nemescsón születtem. Iskoláskoromban a jégen elestem, azóta egyik lábam rövidebb. Cipészinas lettem, segédkoromban verseket írogattam. Tanult ismerőseim a verseimet jónak találták és biztattak, hogy: Följebb a kaptafánál Jóska! Sok küzdelmes és viszontagságos évek után jutottam el a tanítóképzőbe. Most itt vagyok.

Elköszöntek és elindultak az iskola felé. Deák bácsi is elkísérte őket. Mikor odaértek, előbb bementek a Hangya boltba ismerkedni. Deák bácsi meg eljött hozzám, nagy örömmel mondta, hogy végre megjött az új tanító. Író ember. Most Balassa tanító úrral a boltban vannak. A csomagja — egy láda — az állomáson van, azért jöttem, hogy el kellene hozni. Azonnal kocsiba fogtam, elhoztuk és bevittük a lakásba. De semmi egyéb bútor nem volt. Azonnal a szomszédtól kértünk egy ágyat, egy asztalt, két széket, és be lett bútorozva a tanítói lakás. Én a lovakat hazahajtottam, de Bakó Józsefet nem láttam. Deák bácsi pedig átment a boltba és megmonda, hogy behoztuk a ládáját s már az iskolánál van. Bakó kérdezte, hogy ki hozta be? Mondták, hogy Tóth Sándor. Hol van az az ember? Már elment. Jé, hát annak megakartam fizetni! Megnyugtatták, hogy azért ment el, mert nem fizetésért hozta. Ekkor már este lett. Balassa János átkísérte az új tanítót az iskolához és Bakó József beköltözött a Monori-úti áll. el. népiskola tanítói lakásába egyedül. A 80 éves özvegy édesanyját Nemescsón hagyta, mert az idehelyezés csak egy évre szólt.

Az új tanító másnap reggel jókor bement az iskolába, és várta a tanulókat. Ott volt a kolleganő is, Stemmer Elvira tanítónő. Addig egyedül tanított, pedig már november volt. Megegyeztek, hogy a tanítónő az I—III. osztályt, Bakó pedig a IV—VI. osztályt tanítja. Egy tanterem volt. Bakó — ahogy délután 4 órakerébe lett a tanításnak, — átment a boltba és megkérdezte, hogy hol lakik Tóth Sándor. Kérdik, hogy melyik, mert itt a monori tanyákon hat Tóth Sándor lakik. Azt mondta Bakó, aki a ládámat behozta az állomásról. Megmutatták, hogy kb. 500 méterre az a második tanya. Ott az akácerdő mellett van a bejáró. El is indult.

Én a tanyaudvarról láttam, hogy egy vékonytestalkatú, magas, ismeretlen járású ember jön felénk a kövesúton. Sokszor megállt, körülnézett és lassan ballagott tovább. Amikor a bejáróhoz ért, befordult. Akkor már tudtam, hogy az új tanító. Bottal a kezében lassan bicegve ballagott. Egyik másik egyenes akácánál megállt, jó sokáig nézte, még a botjával meg is ütögette. Alig vártam, hogy beérjen. Amikor vagy tíz lépésre lehetett, megállt, és köszönt: Jó napot kívánok! Mondtam: Aggyon Isten! Kérdezte: jó helyen járok-e? Tóth Sándort keresem. Én is az vagyok. Azt mondták, maga *erdős* Tóth, de úgy látom, jól mondták, és a botjával a fák felé mutatott. Azután közelebb jött, és kérdezte: mit csinál? Dolgozgatok. Erre azt mondta: Dolgoz-ni csak pon-to-san, szé-pen... Én meg azt feleltem: A-hogy a csil-lag megy az é-gen, úgy érde-mes. Ekkor megállt előttem és kérdi, hogy maga ezt tudja? Én is tudom, de tudja ezt József Attila is. Kezet nyújtott. Bakó József vagyok, az új tanítjuk. Úgy látom, hogy először is jó helyre jöttem és megölelt. Láttam, hogy jött a ta-

nító úr a kövesúton és többször megállt, nézelődött. Gyönyörködtem „Lenn az Alföld tengersík vidékin”. Néztem, hogy merre látom a délibábot. Tanító úr, azt csak nyáron lehet látni, mikor nagyon meleg van. Kérdezte, hogy milyen, mert ő még nem látta. Mondtam, hogy a tanyák kéménnyel lefele látszanak és messziről minden tárgy megfordítva látszik. No de ez majd a nyáron lesz, most tessék, menjünk be a lakásba. Ott a feleségemnek is bemutatkozott. Első kérdése az volt, hogy magának mivel tartozom? Mit fizetek? Azt feleltem, hogy azért már megfizetett. Mikor? Itt az udvaron, amikor megölelt a tanító úr. A barátság sok mindennél többet ér. Tudja azt a tanító úr: A barátság aranyfonál, nagy baj, ha elszakad. Tudom, de azt is, hogy: össze lehet ugyan kötni, de a csomó megmarad.

Ezután a könyveimet nézte. Először is megsímogatta az öreg bibliát, rámnézett és örömmel mondta, úglátom, egy felekezethez tartozunk, én is evangélikus vagyok. Azután fogta Petőfi összes költeményei. Kérdi: ismeri Petőfit? Milyen magyar az, aki nem szereti. Melyik verseit szereti legjobban? Az Alföld, Szülőföldem, A puszta télen. Ekkor azt mondta, meglátszik, hogy alföldi magyar. Szeptember végén, meg az is, Akasszátok föl a királyokat. Erre csak annyit mondott: Húha! Aztán fölvette Ady összes verseit, és megkérdezte: Nem haragszik meg, hogy vizsgáztatom? Nem, örülök neki. No akkor mondjon Ady verseket. Góg és Magóg fia vagyok én, A grófi szérún, Üzenet egykori iskolámba, A fekete zongora. Várjon csak, melyik is az? Mondtam a 48. oldalon. Megkereste és olvasta:

*Bolond hangszer: sír, nyerít és bűg.
Fusson, akinek nincs bora,
Ez a fekete zongora.
Vak mester tépi, cibálja,
Ez az élet melódiája,
Ez a fekete zongora.*

*Fejem zúgása, szemem könnye,
Tornázó vágyaim tora,
Ez mind, mind: ez a zongora.
Boros, bolond szívemnek vére
Kiömlik az ő ütemére,
Ez a fekete zongora.*

Rám nézett, maga ezt megérti? Hát csak megértem, tanító úr, magyarul van írva. Mégegyszer elolvasta, a könyvet letette és szomorúan annyit mondott: Ez volt Ady.

Ezután azt kérdezte: milyen könyveket szeret? Melyik könyv volt az első? A mesés könyvek, Benedek Elek. No de azután? Kamaszkorban az első: Robinson, Kurts Mahler, A tizenötéves kapitány, Sárkány detektív. Majd később: Jókai, Mikszáth, Gárdonyi, Móra, Arany János, Zola, Zilahy Lajos és még sok. Hát az új írók: Veres Péter, Szabó Pál, Tamási Áron, Sinka István, Móricz Zsigmond, Szabó Dezső, Babits, Kassák, Kosztolányi, Erdélyi József, Szegfű Gyula, Illyés Gyula, a kedves földi: Darvas József. Ennyi elég, elhiszem, hogy szeret olvasni. Hát orosz írótól olvasott-e? Olvastam Tolsztoj: Háború és béke, Gorkij: Anya, Éjjeli menedékhely, és még néhányat. Megkérdezte Marxtól, Lenintől olvasott-e? Nem. No majd hozok én magának ezekből, csak arra kérem, hogy ne dicsekedjen vele.

Közben meglátta a hegedűt, ekkor megint azt mondta: húha, hát hegedülni is tud? Prímás vagyok a monori házizenekarban. No akkor húzzon egy jó magyar csárdást. Kérem, melyiket? Ez jó lesz? Elkezdtem, hogy A szeretőm dunántúli, ott

lakik Somogyországban. De mire a dalnak vége lett, a zsebkendője kézbe került és az arcához emelte.

Ekkor bejött a feleségem és azt mondta, hogy vacsorázzunk meg, azután folytathatjuk a művelődést. Vacsora után elmondtuk egymásnak életünk jelentősebb eseményeit. Ő azzal kezdte, hogy már börtönben is volt. Láttam, hogy meglepődtem. No nem lopásért, vagy betörésért, hanem izgatásért. A proletárdiktatúra után 1919. augusztus 20-án egy nyilvános gyűlésen a csendőrök elkaptak és megtalálták nálam A Világirodalom és a Szocializmus és a saját feljegyzéseimet tartalmazó füzetemet, melyben az volt, hogy én kommunista érzelmű vagyok és még az is, hogy: Csak az urakkal kell végezni, akkor megint a vörösök jutnak uralomra, de akkor csúnyább világ lesz a fehérekre, mint volt. A kommunisták tudtak erőt teremteni, nem kell ahhoz sem Isten, sem természet. Ezért először a lukácsházi halottasházba csuktak, azután a kőszegi városháza pincéjébe, a bírósági tárgyalás után a szombathelyi börtönbe. Hét hónapra, 1920. március 20-án a szombathelyi törvényszék különtanácsa az ellenem emelt vád alól felmentett. Mondta tovább, hogy azután Kapi Béla dunántúli evangélikus püspök segítségével tanult tovább a tanítói oklevél megszerzéséig. Eddig eltelt 10 esztendő. Ekkor írtam meg ezt a szomorú verset, ami a börtönre emlékeztet:

Kereszt van a homlokomon

*Tíz éve is karácsony volt,
Sohsem nézett a hold szebben.
A csillagok ép úgy égtek,
Én vívódtam, vezekeltem
Csendben.*

*Cellám fehér, mint künn a hó,
Falának csak egy árnya volt.
Szánalmasabb emberárnyat
Karácsonykor még nem rajzolt
A hold.*

*Valahol ép csengetyűztek,
Vágyón néztem át a rácsny.
Sóhajtottam: szegény anyám!
Azért van hát a karácsony:
Fájjon?*

*Szabadítóbb-vöröbb hittel
Nem dőltek még ablakrácsra,
Hiába sírt kérő szemem,
Gyötrődések éjszakája
Várta.*

*Addig néztem hazafelé:
Kereszt tüzelt homlokomon,
Börtönráctól nyomott kereszt.
Azóta büszkén hordom:
Sorsom,*

*Nem látható, de én érzem,
S vele mintha bártabb lennék.
Tíz éve hogy karácsony volt,
Homlokomon keserves szép
Jelkép.*

Addig beszélgettünk, hogy a falióra elütötte a tizenkettőt. Ekkor abbahagytuk. Elköszönt, újból megígérte, hogy majd hoz jó könyveket. Köszönöm — mondtam — örülök neki, mert mindig tanulunk valamit, ha egy jó könyvet olvasunk, de a zenéből is, ha azt meghallgatjuk.

Hazakísértem az iskoláig. Útközben bevallotta, hogy nagyon fáradt, az utazástól. Az éjjel sem tudott aludni az új helyen. Azon aggódott, hogy a tanítás után itt a tanyavilágban ugyan kivel fog barátkozni, szórakozni, vitatkozni? De úgy örülök — mondta —, hogy az első napi monori ismerkedés ilyen jól sikerült.

Az iskola kapujánál kezeltfogtunk: Nyugodalmas jó éjszakát!

Györgyi Lajos

Orosházán született 1908-ban. A Vásárhelyi-pusztával határos pusztaföldvári tanyavilágban élt szüleivel, s a közeli tanyai iskolában végezte az elemi iskoláit, majd tanítója rábeszélésére magánúton elvégezte a polgári iskolát. A két világháború között a gazdálkodás mellett főleg parasztmozgalmi munkában vett részt és a népi írók neveltjeként kapcsolódott be a második világháború befejeztével a Kisgazdapárt programjával az ország újjáépítésébe. Tagja volt az 1944. december 21-én alakult debreceni ideiglenes nemzetgyűlésnek, majd az 1945-ös és az 1947-es választott országgyűlésnek a feloszlataáig. Az ezt követő 20 évben mint egyéni gazda, mint napszámos, majd termelőszövetkezeti tag és állami vállalati munkás dolgozott. Az utóbbi munkaköréből került nyugdíjba.

Sárdagasztás a tanyán

Az alföldi tanyaudvarokon, különösen a tapadós, kötött földön esős őszi időben gyakran pokoli sarat taposott a parasztember. A sár egyrészt azért keletkezett, mert általában az esővíznek nincs lefolyása s így a tanyaudvar fölázik. Ahol sok a baromfi, meg egyéb lábasjószág, az állandó taposással csak még inkább mélyül a sár. Ha nem volt nagyon hideg ősszel, a kacsák és a libák előszeretettel tapicskoltak a latyakban, és állandóan mélyítették azt. Az egyéb lábasjószág: a sertés, a szarvasmarha és a ló naponta sokszor átjár a sáros udvaron és ha az esős őszi idő hosszan tart, nem ritkán 10—12 centiméter mély a sár.

A mi gyerekkorunkban a tanyaudvaron téglajárda alig volt. Ha egyáltalán volt járda, az a lakástól a kútig, vagy az istállótól a kútig vezetett. Így a mély sarat nagyon sokszor nem tudtuk elkerülni, amikor a nagyjószágot vezettük, vagy hajtottuk az istállóból az itatóvályúhoz, vagy ha éppen a sertéseket csuktuk be az óljaikba. Jól emlékszem, édesapám a fiú gyerekeknek és cselédjeinek sohasem bakancsot vett, hanem mindig úgynevezett hasítottbőr csizmát. A bakancsba bele is folyt volna a latyak, azonkívül a bakancs szárát takaró nadrágszár állandóan sáros lett volna. Ez egészségtelen és csúnya is. Némileg ez is magyarázza, hogy a parasztnál miért alakult ki a csizma viselése.

Később a tanyaudvarban úgy védekeztünk a mély sár ellen, hogy széles szal-

majárdákat készítettünk és ha elsárosodott, újabb hulladékszalmát hordtunk rá. Ez valamivel enyhítette a sorsunkat, de a sarat a tanyán elkerülni nem lehetett. Ezt a szalmajárdát tavasszal kihordtuk a szántóföldre és széttergetés után leszántottuk. Persze, akik homokos talajon laktak, a mély sarat úgyszólván nem is ismerték, vagy legalább is nem annyira, mint mi és mindazok, akik fekete földön laktak. Megemlítem, hogy ezeken a kötött, ragadós talajokon a legtöbb növény szépen fejlődött, mert mély volt a termőréteg. Így az adó alapjául szolgáló kataszteri tisztajövedelem értéke is magas (16—22 aranykoronás) volt. Az ilyen talaj munkálata még normális nedvesség esetén is nehéz volt. Ha száraz volt a talaj szántáskor olykor elképesztően nagy rögök keletkeztek. Ha viszont késő ősszel esős idő járt, a tapadása miatt nehéz volt a munkálata. Érzékeltetésül talán annyit: könnyű szerkezetű, kissé homokos talajon a két ló munkáját a kötött szerkezetű földeken csak négy ló végezhette.

Mi annak idején sokat szenvedtünk, sokat küzködtünk a sárral. A bőrcsizma, vagy bakancs, bármennyire is vízhatlannak nevezték is azokat készítők, bizony, ha egész nap a sárban jártunk, keltünk, átáztak. Még a lábunk fejére csavart kapca is nedves lett, a csizmánkra tapadt sár azontúl, hogy nehéz volt, eláztatta a lábbelinket s ezért egészségtelen volt. Este az istállóban való lefekvés előtt a csizmánkról a sarat letakarítottuk, és a hajnali fölhúzásig az istálló melegétől valamelyest szikkadt ugyan, de teljesen megszáradni csak akkor tudott, ha az esős idő szünetelt és a sár fölszikkadt. Az átázott kapca miatt a csizmáinkat le és föl nehéz volt húzni. Az átvizesedett kapcáinkat éjjel az istállóban — jobb szárítási lehetőség híján — úgy szárítottuk, hogy az alattunk levő lópokróc alá a szalmára tettük, és éjjel a testünk melegétől, meg főleg az alattunk levő száraz szalmától úgy félszárazra száradt. Másnap folytatódott minden előlről. Ekkor még a rádiózás kezdetén voltunk, időjárásjelentést így nem hallgathattunk. Az újságok közöltek ugyan időjárásjelentést, de a tanyákra legjobb esetben hetilap járt. Így a várható időjárást nap mint nap az idősebbek megfigyeléséből állítottuk össze, ami vagy bevált, vagy nem.

Ha a holdnak udvara volt, ezt közeli eső jeleként tartottuk számon. Ugyancsak esőt vártunk, ha huzamosabb ideig déli szél fúj. Az időváltozás jelének tartottuk azt is, ha távoli harangszót hallhattunk, ami csak ritkán fordult elő. Időváltozást jelentett, ha a szabadonjáró tehének — farkaikat fölcsapva — ugrándoztak. Ha a vadlibák csapatosan délre szálltak esőt, ha északra, akkor hideget vártunk. Ebben volt ugyan ellentmondás, még is így vélekedtünk. Ha a naplemente vörös égboltot hagyott maga után, másnap erős szélre számítottunk.

A parasztember életét az időjárás különösen befolyásolta. Nemcsak azért, mert a termés nagymértékben az időjárástól függött, hanem azért is, mert a parasztember életének jelentős része a szabadban folyt le. Amilyen szép tud lenni ez az élet kellemes időben, ugyan olyan nyomasztó, ha akkor is fúj a szél, vagy esik az eső, amikor arra semmi szükség nincs, sőt emberre, állatra, növényzetre káros. Ezért figyeltük mindig nagy érdeklődéssel az időjárás alakulására utaló tüneteket, mert a rossz időtől sokat szenvedtünk. Ez azonban hozzátartozott a tanyai parasztember életéhez.

Szerettünk géppel aratni!

Édesapám 1913-ban vásárolt egy kéveköti aratógépet. Ezzel az aratási munka — jó időjárás esetén — könnyebbé vált és gyorsabban is haladt. Ha száraz volt az idő és az aratnivaló gabona nem dőlt meg — ahogy akkor mondtuk — lábonálló volt a gaz, akkor nagyon gyorsan haladt az aratás. Ha a gépnek nem volt semmi baja, váltott lovakkal 7—8 kat. holdat is learattunk naponta. Kézikaszával egy aratópár (egy kaszás és egy marokszedő) lábonálló gybonából átlagosan ha 1000 négyszöglet learatott és rendbe tett, az már szép teljesítménynek számított.

Az aratógép akkor dolgozott könnyen és szépen, ha lábónálló gabonát arattunk és ha az aratandó gabona érett és száraz volt. A gépi aratás akkor haladt igazán, ha a tarlóföld is száraz volt. Az aratógépet mi mindig 4 lóval húztattuk. Ha nyers és puha volt a föld, akkor 5 lónak is dolgot adott. Az aratógép szerette, ha lendületes volt a haladás üteme. Ez megegyezett az élénken gyalogló ember sebességével. Ilyenkor élvezet volt géppel aratni. Itt is alapvető követelmény volt, hogy az aratógép jó állapotban levő — gondozott — legyen. Ennek érdekében élesre köszörültük az aratógép kaszáját. Gondoltunk arra is, hogy jó állapotban legyen a gazfelhordó ponyva, és hogy hibátlanul működjön a kéveköti szerkezet stb.

Nagyon megnehezítette a gépi aratást, ha a gabona megdőlt. Már pedig ez sokszor előfordult, mert a jógazdának a földje trágyás volt. Ha műtrágyát is használt, akkor közepes időjárás esetén is buja, jól fejlett, magas növésű és sűrű lett a kalászos, ami ha nagy eső, vagy vihar érte, könnyen megdőlt és legtöbbször dőlt is maradt. Ha az aratás idején is sok eső esett, akkor a gépi aratás sok bajjal járt, a ledőlt gabonát fölverte, átszótta a zöld gaz. Így az sohasem tudott teljesen kiszáradni s emiatt a gép nehezen tudta a gabonát kévébe kötni. A talaj ilyenkor rendszerint puha volt és így a gépet nehéz volt vontatni. A ledőlt, összekuszált gabonából a gép nem tudott szabályos, szép kévéket kötni. A gépet vontató négy, vagy öt ló és a gép maga nagyon megtaposta a tarlóföldet. Esős nyáron a gépi aratásban nem sok öröm volt, eső, vagy nagy harmat után az aratógéppel csak akkor lehetett indulni, ha a gabona szalmája már jól megszáradt. A kézikaszával eső után hamarabb lehetett munkához fogni, mint géppel. A talajt sem taposták úgy meg.

Már jól visszaemlékszem az 1919-es aratásra. Egész nyáron nagyon sok eső esett. Géppel arattunk, illetve kínlódtunk a sok eső miatt. Augusztus 20-án még arattunk. A ledőlt gabona szalmája már teljesen barnára avult, és virágzó gazzal volt benőve. Ezért hihetetlenül nehéz volt a gépi aratás. A cséplést szeptember 2-án fejeztük be. Én akkor lóhajtója voltam az aratógépet vontató lovaknak. De 15 éves koromban már az aratógépet kezeltem, ekkor öcsém hajtotta a lovakat. Emlékszem: boldog voltam, hogy a gép kezelését rábízták. De mert szerettem a gépet kezelni, így hamar meg is tanultam azt. A reggeli órákban, amíg az aratnivaló gabona harmatos volt, én az aratógépet ápoltam. Ami abból állt, hogy az aratógép kaszáját öcsém segítségével köszörültem, élesítettem, mert sokkal könnyebb volt a gépet vontatni, ha a kaszája éles volt.

A meghajtó láncok kenése és a forgó csapágyak olajozása, a gép letisztítása minden reggel mintegy másfél órát vett igénybe. Ezt a munkát kellemes nyári reggelen élvezet volt végezni, örömmel is tettem. Persze ugyanezt a munkát délben is el kellett végezni, ha délben nem volt faárnyék, és a nap is sütött, ez a majdnem tiszta vasalkotmány pokoli meleget sugárzott. A munkát azonban így is el kellett végezni, még pedig mielőbb és indulni kellett, mert a gépi aratás a déli órákban volt a legjobb és legkönnyebb, amikor az aratnivaló gabona nagyon száraz volt. A kéveköti aratógéppel élvezet volt a munka, ha négy erős lovat fogtunk bele. Ha annyira száraz volt a tarlóföld, hogy a kerekekre nem ragadt, és a harmat már fölszáradt, haladt a munka. A napsütés nagyon kellemes volt, különösen ha egy kis északi szél is lengedezett.

Az 1913-ban vásárolt teljesen új amerikai gyártmányú kéveköti aratógépet a mi családunk harminchat nyáron használta. Kisebb-nagyobb javításokat a helybeli gépészek aratás előtt végeztek rajta. Elkopott, vagy eltörött alkatrészeket olykor javítani, vagy pótolni kellett. Géphiba miatt a munka a harminchat év alatt nem sokszor szünetelt. Érdemes megemlíteni, mert most talán hihetetlenül hangzik — pedig így volt — ha nyáron munkaközben egy eltörött alkatrészt helyben nem lehetett meg-

hegeszteni, vagy kijavítani, vagyis új alkatrészt kellett Pestről hozatni, expressz rendelés esetén 48 órára mindig megérkezett az alkatrész és a munka újra indulhatott.

Végül, had említsem meg, hogy 1949-ben, mikor már a családunk nem használhatta az aratógépet, egyik közeli állami gazdaság használatra elkérte. Ezen az egy nyáron sikerült nekik ezt a kévekötő aratógépet úgy összetörni, hogy már nem volt gazdaságos a kijavítása és az ócskavastelepre került.

GYULA NAGY

Auswahl aus Arbeiten der Orosházaer selbstbiographierenden Bauern

In der Schaffensstätte des Orosházaer Museums schreiben unter meiner Anleitung sechs alte Bauern und zwei Bäuerinnen ihren Lebenslauf nieder. Während ihrer Anleitung sammelte ich viele Lehren, die auch andernorts anwendbar sind. Meine Methode ist im ganzen Land bekannt unter den Fachleuten.

Ich selbst bin Ethnolog. Zu meiner Methode gehört, daß ich das Manuskript meiner Publikationen den Angabenvermittlern in die Hände zu geben wage, und daß ich ihre Bemerkungen in Betracht ziehe. Mit diesen meinen Mitarbeitern habe ich lange Jahre hindurch gearbeitet, wir haben einander kennengelernt und uns miteinander angefreundet. Später sind dann diese Selbstbiographien schreibende geworden. Ihre Lust zum Schreiben habe ich dauernd in ihnen wachgehalten. So habe ich sie auch mit den erschienenen Biographiebänden versehen. Ich habe sie die Hauptereignisse ihres Lebens zusammenstellen lassen, die Abschnitte ihrer Schriften. Danach folgte der Beginn der fortlaufenden Schrift, Dies habe ich mit einem sehr demonstrativen Beispiel vorgestellt. Heute schreiben sie bereits gleichermaßen fortlaufend, wie sie sprechen.

Die Vorlesung vor der Öffentlichkeit steigert die Schreiblust, aus diesem Grunde stehen jährlich auf einem großangelegten Volkskundeabend immer 3—4 selbstbiographischschreibende Bauern auf dem Programm.

Jährlich veranstalten wir wenigstens zwei Vorlesungsnachmittage in kleinerem Rahmen. Die erschienenen Fachleute versahen sie mit Rat. Aus ihren Schriften habe ich auch in verschiedenen Zeitschriften Ausschnitte veröffentlicht. Auch bei Landesveranstaltungen waren wir bereits vertreten. In ihrer weiteren Entwicklung haben sie sich selbst, jedoch auch ihrem Helfer, dessen Weisungen eher nur technischer Art waren, viel Freude bereitet. Hier berichte ich lediglich über einige größere Erfolge. 1981 zeigte das Ungarische Fernsehen (MTV) einen 40 Minuten langen Film über die Selbstbiographierenden in der Hauptprogrammzeit, mit großem Erfolg. Da da Manuskript des produktivsten und besten Autobiographen, Imre Csizmadia, erscheint 1982 auch in Buchform.

Die mitgeteilten 7 Ausschnitte wählte ich von 7 Autobiographen. Die Texte ließ ich unberührt. 5 der schreibenden Bauern haben ihre Schrift bereits beendet. Einige schreiben auch jetzt noch daran.

Es ist meine Überzeugung, daß jegliche Schrift ein Gewinn für die Kenntnis des Vaterlandes, ja sogar für das Fach der Ethnographie sein wird.